

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

[ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ-ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΑ-ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ]

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ.

Παρά τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ἡ ἰδέα τοῦ φόρου εἶχε τι ἐξευτελιστικόν. Καθ' Ἡρόδοτον, « ὁ Κροῖσος, βαρβάρων πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, τοὺς μὲν κατεστρέψατο Ἑλλήνων ἐς φόρου ἀπαγωγὴν. » Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποτροπιάζομενοι τὸ ὄνομα τοῦ φόρου, ἐκάλουν συντάξεις τὰς πρὸς τὸ δημόσιον εἰσφοράς αὐτῶν. Κατὰ γραμματικὴν ἀκρίβειαν φόρος εἶναι ὅ,τι φέρει, εἰσάγει τις εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν κατὰ διαταγὴν τῆς Πολιτείας. Αὕτη εἶναι καὶ ἡ ἐν τῇ πρακτικῇ τοῦ λαοῦ συνήθης ἔννοια. Χωρὶς νὰ λεπτολογῇ ἡ κοινὴ συνείδησις περὶ τοὺς φιλοσοφικοὺς ὀρισμοὺς, θεωρεῖ καὶ ὀνομάζει φόρον πᾶν ὅ,τι ἕκαστος καλεῖται ὑπὸ τοῦ ἔχοντος τὴν νομικὴν καὶ τὴν πραγματικὴν ἰσχὺν νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Κατὰ πόσον ὠφελεῖται ἐκ τοῦ φόρου ὁ πληρόνων αὐτὸν, εἶναι ζήτημα δικαιολογικὸν καὶ ἄσχετον πρὸς τὸν πρακτικὸν τοῦ θέματος ὀρισμὸν. Ὁ φόρος τὸν ὁποῖον πληρώνει τις εἰς τὴν τυραννικὴν αὐθαιρεσίαν εἶναι πάντοτε φόρος, καίτοι ὁ πληρόνων αὐτὸν ἐκλαμβάνεται μᾶλλον ὡς κτήνος, τὸ ὁποῖον καρπούται ὁ κύριος αὐτοῦ. Οἱ ἀδικώτεροι καὶ παραλογώτεροι φόροι, δι' ἐκεῖνον ὅστις τοὺς πληρώνει, μένουσι πάντοτε φόροι ὑπὸ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν.

Μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἔννοιαν, δὲν εἶναι ἀπὸ σκοποῦ ἐκθεσίς τις περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ὀρισμῶν, οἵτινες ἐδόθησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὸν φόρον. Κατὰ τὸν Montesquieu φόρος

είναι μέρος ὅπερ ἕκαστος πολίτης δίδει ἐκ τῆς περιουσίας του, ἵνα ἔχη τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ὑπολειπομένου καὶ τὴν εὐχάριστον τούτου ἀπόλαυσιν. — Κατὰ τὸν Forbonnais τὸ δημόσιον εἰσόδημα εἶναι ἄθροισμα τοῦ περιττοῦ δι' ἕκαστον πολίτην. — Κατὰ τὸν Quesnay φόρος εἶναι μέρος ἀφαιρούμενον ἐκ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος τῶν ἀκινήτων γεωργικῆς ἐπικρατείας.

Κατὰ τὸν Marquis de Mirabeau τὸ δημόσιον εἰσόδημα εἶναι μέρος τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος τῶν ἐν τῇ χώρᾳ κτημάτων, ὅπερ ἀνήκει οὐχὶ εἰς τὸν προσωπικὸν αὐτῶν ἰδιοκτήτην ἀλλ' εἰς τὴν κατοχὴν καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ ἡγεμόνος. — Κατὰ τὸν Mercier de la Rivière φόρος εἶναι μέρος λαμβανόμενον ἐκ τῶν ἐνιαυσίων τῆς χώρας εἰσοδημάτων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ σχηματισμοῦ ἰδιαιτέρου εἰσοδήματος τοῦ ἡγεμόνος, ὅπως τεθῆ οὗτος εἰς θέσιν νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἐνιαυσίας ἀνάγκας τῆς κυριαρχίας. — Κατὰ τὸν Baudeau τὸ εἰσόδημα τοῦ ἡγεμόνος ἐν τελευταία ἀναλύσει εἶναι μέρος τῶν κατὰ πᾶν ἔτος ἀνανεουμένων οὐσιῶν καὶ πρώτων ὑλῶν, προσδιωρισμένον διὰ τὰς προσωπικὰς του ἀπολάσεις, ὡς καὶ ἐκεῖνας τῶν συνεργατῶν του ἢ τῶν ἐντολοδόχων του καθ' ἕλους τοὺς κλάδους τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

Κατὰ τὸν Trosne φόρος εἶναι μέρος τοῦ ἐνιαυσίως ἀνανεουμένου πλούτου προσδιωρισμένον διὰ τὴν δημοσίαν δαπάνην καὶ λαμβανόμενον ἐκ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος. — Κατὰ τὸν Raynal φόρος εἶναι ἡ θυσία μέρους τῆς ἰδιοκτησίας ἐκάστου πρὸς συντήρησιν τοῦ ὑπολοίπου αὐτῆς. — Κατὰ τὸν Roubaud φόρος εἶναι τὸ ἐπιβαλλόμενον βᾶρος, δυνάμει τῆς κοινωνικῆς ὁμοσπονδίας καὶ κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἐπὶ τῶν ἰδιαιτέρων ἐκάστου εἰσοδημάτων πρὸς σχηματισμὸν δημοσίου εἰσοδήματος, οὐσιωδῶς προσδιοριζομένου εἰς τὰς δαπάνας, αἵτινες εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἀσφάλειαν, τὴν μονιμότητα καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἐπικρατείας.

Κατὰ τὸν Adam Smith φόρος εἶναι τὸ εἰσόδημα ὅπερ διώριστα νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς ἀναγκαῖας διὰ τὴν δημοσίαν

ὑπεράσπισιν καὶ τὴν κυβέρνησιν δαπάνας. — Κατὰ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῶν Γάλλων τοῦ 1789 φόρος εἶναι κοινὸν χρέος τῶν πολιτῶν καὶ τίμημα τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ ὅποια ἡ κοινωνία τοῖς παρέχει. — Κατὰ τὸν Marbeau ὁ φόρος εἶναι προκαταβολὴ εἰς ἐπιτυχίαν τῆς προστασίας τῆς κοινωνικῆς τάξεως. — Κατὰ τὸν Germain Garnier φόρος εἶναι τὸ ὑπὸ τῆς ἐπικρατείας αἰτούμενον μέρος τοῦ ἐνιαυσίου εἰσοδήματος, τῆς γῆς ἢ τῆς ἐργασίας, πρὸς χρῆσιν εἰς τὰς καταναλώσεις τὰς ὁποίας ἐπιβάλλουσι τὰ δημόσια καθήκοντα.

Κατὰ τὸν I. B. Say ὁ φόρος εἶναι βᾶρος ἐπιβαλλόμενον εἰς ἰδιώτας ἢ εἰς ἐνώσεις ἰδιωτῶν ὑπὸ τοῦ κυριάρχου, λαοῦ ἢ ἡγεμόνος, εἰς προμήθειαν τῶν καταναλώσεων τὰς ὁποίας κρίνει οὗτος ἀναγκαῖον νὰ ἐνεργήσῃ διὰ δαπάνης αὐτῶν. Εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο τῶν ἰδιωτικῶν περιουσιῶν, ὅπερ ἡ κυβέρνησις προσδιορίζει εἰς ἱκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ἢ τῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. — Κατὰ τὸν Montyon ὁ φόρος εἶναι μερὶς τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας μεταβιβαζομένη εἰς τὴν δημοσίαν ἰδιοκτησίαν καὶ προσδιοριζομένη εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς ἐγγυήσεως τοῦ ὄλου. — Κατὰ τὸν Hauterive φόρος εἶναι τὸ μέρος ὅπερ προκαταβάλλεται ἐπὶ τῆς τιμῆς ὄλων τῶν ἔργων, πρὸς πληρωμὴν τῶν ὀργάνων τῆς δημοσίας δυνάμεως. — Κατὰ τὸν Dupuis φόρος εἶναι τὸ δικαίωμα ὅπερ ἡ κοινωνία παρέχει εἰς τὴν κυβέρνησιν, ὅπως λάβῃ αὕτη τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ εἰσοδήματος τῆς γῆς καὶ τῆς βιομηχανίας, τὸ ὅποῖον ἤθελε κρίνει ἀναγκαῖον εἰς συντήρησιν τῆς καὶ τὴν μεγαλειτέραν πρόοδόν τῆς.

Κατὰ τὸν Ricardo φόρος εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ εἰσοδήματος τῆς γῆς καὶ τῆς βιομηχανίας τόκου τινός, ὅπερ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως. — Κατὰ τὸν Audiffret φόρος εἶναι ἡ θυσία ἣτις ζητεῖται παρὰ τῆς κοινωνίας τόσον διὰ τὴν προστασίαν τῆς ὑπάρξεώς της ὅσον καὶ διὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐδαιμονίας της. — Κατὰ τὸν Scialoja ὁ φόρος εἶναι μερὶς τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου προεισπραττόμενος ἐκ τοῦ εἰσοδήματος

ἐκάστου ἰδιώτου, ἄνευ βλάβης τῶν παραγωγικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. — Κατὰ τὸν Rossi φόρος εἶναι ἡ ἐνιαυσία ζήτησις, ἣν ἀπευθύνει ἡ Πολιτεία πρὸς ὅλους ἐκείνους οἵτινες ὑποτίθενται ἔχοντες εἰσόδημα ὅπως τῇ παραχωρήσῃ μέρος αὐτοῦ. — Κατὰ τὸν Esquirol de Parieu φόρος εἶναι ἡ τιμὴ τῆς προστασίας ἣν τὸ Κράτος χορηγεῖ εἰς τὰ κτήματα τῶν φορολογουμένων.

Κατὰ τὸν Leon Faucher τὸ εἰσόδημα τῆς ἐπικρατείας εἶναι ἡ διαθέσιμος τῶν εἰσοδημάτων τῆς κοινωνίας μερίς. — Κατὰ τὸν du Puynode φόρος εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς περιουσίας ὅπερ ἕκαστος εἰσάγει εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον, ἵνα ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν εἰρηνικὴν ἀπόλαυσιν τῶν κτημάτων του καὶ τὸ σέβας πρὸς τὸ πρόσωπόν του. — Κατὰ τὸν Molinari φόρος εἶναι ἡ μερίς ἐκείνη τοῦ πλούτου τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀφίνει εἰς τὸ Κράτος, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν συντήρησιν τοῦ ἀπολειπομένου εἰς αὐτόν. — Κατὰ τὸν Colins, τί εἶναι ὁ φόρος; εἶναι τὸ κοινωνικὸν εἰσόδημα. — Κατὰ τὸν Joseph Garnier φόρος εἶναι ἡ πληρωμὴ τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς προστασίας, αἵτινες ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ὀργάνων τῆς κυβερνήσεως, ὡς καὶ ἡ πληρωμὴ ἄλλων τινῶν γενικῶν ὑπηρεσιῶν ἢ ἔργων πραγματικῶν ἢ θετικῶν. — Κατὰ τὸν Ménière ὁ φόρος ἀντιπροσωπεύει τὴν κίνησιν καὶ τὰ γενικὰ ἔξοδα τῆς καλλιέργειας τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἐν γένει δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι μεταξὺ ὄλων τῶν ἐκτεθέντων δικαιολογικῶν τοῦ φόρου ὀρισμῶν μόνος ὁ τελευταῖος ἀποτελεῖ νεωτερισμὸν, οἱ δὲ λοιποὶ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προσεγγίζοντες ἀλλήλους, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας, διότι ἀναλύονται εἰς τὰς τελικὰς ἐννοίας, ὅτι ὁ φόρος ἢ εἶναι ἀνταλλαγή ὑπηρεσιῶν ἢ εἶναι ἀσφάλιστρον πληρονομηθὲν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας. Θέλομεν πραγματευθῆ διαδοχικῶς καὶ τοὺς τρεῖς τούτους κεφαλαῖους, τρόπον τινα, ὀρισμοὺς, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ τελευταίου.

Α'. — Βεβαίως ἡ ἰδέα τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ φόρος ἀποβλέπει, εἶναι ἱκανῶς πραγματικὴ ἵνα χαρα-

κτηρίσῃ ἐκ πρώτης τινος ἐπόψεως τὸν φόρον ὡς ἀσφάλιστρον· ἀλλ' ἡ πολιτεία δὲν ἔχει μόνην τὴν τῆς φυλάξεως ἀποστολήν. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ K. P. Leroy-Beaulieu ἐν τῇ περὶ Δημοσιονομίας πραγματείᾳ του, λίαν ἐσφαλμένη εἶναι ἡ ἐξομοίωσις τῆς Πολιτείας πρὸς ἀπλοῦν χωροφύλακα. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῆς εἶναι κατὰ πολὺ εὐρυτέρα. Ἐὰν ρίψῃ τις τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν προϋπολογισμῶν οἰουδήποτε Εὐρωπαϊκοῦ ἔθνους, θὰ ἴδῃ ὅτι αἱ διὰ τὴν ἀσφάλειαν καταβαλλόμεναι δαπάναι μικρὸν κατέχουσι τόπον· ὁμοῦ ὑπολογιζόμεναι ἡ χωροφυλακὴ, αἱ φυλακαὶ, ἡ ἀστυκὴ καὶ ἀγροτικὴ ἀστυνομία, τὸ ὑπουργεῖον τῆς δικαιοσύνης, μόλις ἐν Γαλλίᾳ φθάνουσιν εἰς τὸ εἴκοστόν τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ προϋπολογισμοῦ. Καὶ ἂν συνυπολογισθῶσι πρὸς τὰς δαπάνας ταύτας καὶ αἱ τῶν ὑπουργείων τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσι σκοπὸν τὴν ἀσφάλειαν εἰς τὴν στενὴν τῆς λέξεως σημασίαν ἀλλὰ τὴν ἐθνικὴν εἰς τὰ ἔξω ἐπιρροὴν, τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς χώρας, τὴν διατήρησιν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, πάλιν μόλις πρόκειται περὶ τοῦ τρίτου τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἐὰν ὁ ἀσφαλιστικὸς ὀρισμὸς ἦτο ἀληθής, τὸ Κράτος ἔπρεπε νὰ μένη ἀλλότριον πρὸς ὅλας ἐκείνας τὰς δαπάνας αἵτινες ἔχουσι σκοπὸν τὴν ὕλικὴν ἢ πνευματικὴν βελτίωσιν τοῦ ἔθνους, τὴν συγκοινωνίαν, τὴν σύμπραξιν εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐθνικῆς ἀνατροφῆς, τοὺς ὀργανισμοὺς τῶν βοηθειῶν κλπ. Ἐπειτα μεταξὺ τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν καὶ τῆς ἐπικρατείας ὑπάρχει διαφορὰ ἐνεργείας ἐν περιπτώσει μερικῆς ἢ ὀλικῆς καταστροφῆς τῆς ἐξασφαλισμένης περιουσίας. Ἡ μὲν ἀσφαλιστικὴ ἐταιρία ἀντικαθιστᾷ ὀλόκληρον τὴν ἀξίαν τῆς καταστραφείσης ὑπὸ τοῦ πυρὸς οἰκίας, τοῦ καταποντισθέντος πλοίου καὶ ἐν γένει τοῦ ἀσφαλισθέντος ἀντικειμένου ἅμα ὡς τοῦτο ἠθέλε καταστραφῆ. Ἀπ' ἐναντίας δύνανται εἶλα τὰ δυστυχήματα τοῦ πυρὸς, τοῦ ὕδατος, τοῦ πολέμου κλπ. νὰ ἐξοντώσωσι ὀλοκλήρους τάξεις πολιτῶν χωρὶς τὸ Κράτος νὰ εἶναι ὑπόχρεων εἰς ἀποζημιώσιν των διὰ τοῦτο, ἐκτὸς μόνον περιπτώσεων δημοσίου ἐλέους. Ὅ,τι ἐγγυᾶται ἡ πολιτεία εἰ-

ναί να μὴ ἀφήσῃ τὸ δικαίωμα τινος ἔρμαιον ἑτέρου. Ἀλλὰ δύνανται τὰ στοιχεῖα καὶ οἱ ἄνθρωποι νὰ καταστρέψωσι τὰς περιουσίας, δύναται ὁ κλέπτης νὰ κλέψῃ χρήματα κττ. ἡ πολιτεία θὰ ἐνεργήσῃ διοικητικῶς, θὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐγκληματίας, λεπτόν δὲ οὐδὲν θὰ πληρώσῃ πρὸς ἀποζημίωσιν.

Β'. — Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ φόρος ἀνταλλάσσεται πρὸς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πολλῶν τῆς ἐκτεθείσης ἀκριβεστέρη. Ἀδιάφορος ἢ πραγματικὴ ἀξία τῆς χορηγουμένης δημοσίας ὑπηρεσίας ἀρκεῖ ὅτι πρὸς τοιαύτην ἀμέσως ἢ ἔμμέσως ὁ φόρος ἀποβλέπει. Καὶ αὕτη ἡ ἀδικωτέρα ἡγεμονεῖα προτάσσει εὐλογοφανῆ τῶν καιρῶν αὐτῆς ἐπιχειρήματα εἰς δικαιολογίαν τῆς φορολογίας τῆς. Ἴνα θεωρηθῇ ὡς πληρέστερος ὁ προκείμενος ὀρισμός, πρέπει νὰ περιληφθῶσιν εἰς αὐτὸν καὶ αἱ συνέπειαι τῶν ὑπηρεσιῶν, εἴτε ἐκ προγενεστεροῦ χρόνου εἴτε πρὸς τὸν μέλλοντα. Τοιοῦτοτρόπως εἰσέρχονται εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τὰ ἐκ τῶν δανείων φορολογικὰ βάρη, τὰ ὅποια ἐπιβάλλει ἢ τοιαύτη ἢ τοιαύτη τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας διεύθυνσις.

Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι οἱ πληρονομούμενοι φόροι ἀνάγονται εἰς ἀποτελέσματα τὰ ὅποια σκοπεῖ ἢ ἐπικράτεια, ὅπωςδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὕτη κατ' ἐποχὰς καὶ τόπους συγκεκριμένη. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπικράτεια εἶναι τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν, ἡ εἰσφορά ἐκάστου εἰς τὸ ταμεῖον αὐτῆς κέκτηται τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀναλογούντων αὐτῶ ἀμέσως ἢ ἔμμέσως ὠφελημάτων. Ἡ ποικιλία τῶν πλεονεκτημάτων τούτων εἶναι προφανῆς, ὕλική, ἠθικὴ, πνευματικὴ· ἐπομένως ἢ διὰ τοῦ φόρου πληρωμὴ τῶν δανείων συνδέεται καὶ πρὸς τὰς τρεῖς ταύτας ἐπόψεις, διότι τὸ ἠθικόν, ὕλικόν καὶ πνευματικόν πλεονέκτημα τῶν ὀφειλετῶν ἐπικρατειῶν ἀπορρέει οὐχὶ ἐκ τῆς χρεωκοπίας ἀλλ' ἐκ τῆς τιμίας διεξαγωγῆς τῶν ἐθνικῶν ὑποχρεώσεων.

Γ'. — Ἡ δὲ νεωτέρα περὶ φόρον ἔννοια, ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν κίνησιν καὶ τὰς γενικὰς δαπάνας τῆς καλλιέργειας τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ εὐρυτάτην ἐποψιν.

Ἐν πρώτοις ἡ ἐποψὶς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος περιλαμβάνει ὅλην τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τῆς ἐπικρατείας καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς δι' ὄλων τῶν μέσων τὰ ὅποια πρέπει νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν ὅπως δώσῃ αὕτη καρπούς. Πῶς ἡ δύναμις αὕτη κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν θὰ λειτουργήσῃ, εἶναι σειρά λεπτομερειῶν τὰς ὁποίας πρὸ πάντων ἐπιγινώσκει τὸ ἄτομον. Ἀμα ἔμως ὑψωθῇ τις εἰς τὴν ἰδέαν τῶν κινδύνων, οἵτινες περικαλύπτουσι τὰ ἄτομα μακρὰν τῆς νομίμου τάξεως, τότε φθάνομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν δημοσίων δαπανῶν, αἵτινες διατηροῦσι τὴν νόμιμον τάξιν. Αἱ δαπάναι αὗται εἶναι ἀναντιρρήτως ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὴν συλλήβδην καλλιέργειαν τῆς ὅλης τοῦ ἔθνους παραγωγικῆς δυνάμεως. Ἄνευ αὐτῶν καχεκτικῶς μόνον καὶ ἀμφιβόλως δύναται νὰ καλλιεργηθῇ τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, κατὰ πᾶν βῆμα κινδυνεῦον πρὸ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ πρώτου κακοποιοῦ.

Ἄλλ' ὁ ὀρισμὸς οὗτος χωλαίνει ἐκ τῆς ἐπόψεως ὅτι ἐν τῶν βίῳ τῶν ἐθνῶν δὲν πρόκειται πάντοτε περὶ καλλιέργειας τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Εἰς πόλεμος π. χ. ἀδικος ἐγείρεται ἐναντίον δεδομένου ἔθνους, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ δαπανήσῃ πολλά καὶ νὰ φορολογήσῃ βαρέως ὅπως διατηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταταχθῶσιν οἱ φόροι οὗτοι εἰς τὴν στενὴν τῆς καλλιέργειας τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἔννοιαν; Καὶ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη καθ' ἣν ἐν διαφόροις χώραις παρατηροῦμεν ὑπερβολικὰς καταναλωτικὰς δαπάνας εἰς ἀντικείμενα π. χ. πολυτελείας, μετὰ πολλῆς στενοχωρίας δύναται νὰ ὑποδεχθῇ τὸν ὀρισμὸν ὅτι διὰ τῶν φόρων καλλιεργεῖται τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, διότι ἀπ' ἐναντίας κατατρώγεται.

Ἐν γένει πάθημα εἶναι τῶν ἐκτεθέντων ὀρισμῶν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάγκη ὄλων, ἵνα περιβληθῶσι φιλοσοφικὸν χαρακτῆρα. Ἄλλ' ὁ χαρακτῆρ οὗτος ὁμοιάζει τὸ ἔνδυμα, τὸ ὅποιον προσαρμόζεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὸ σῶμα χωρὶς νὰ ἔχη ὅμως καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἐνδύματος ὅπερ χορηγεῖ ἢ φύσις, δηλαδή τοῦ δέρματος. Ἐπὶ δὲ τῶν φόρων ἡ ἔννοια

τοῦ δέρματος ὁμιλεῖ καὶ κατ' ἄλλον ἀκόμη τρόπον, διότι φέρει κατὰ νοῦν τὴν φορολογικὴν ψαλίδα, ἣτις εὐτύχημα εἶναι ὅταν περιορίζεται εἰς μόνον τὸ ἔριον. Περὶ δὲ τῆς ἐντεῦθεν καλλιέργειας τοῦ εἰσοδήματος, ἐθνικὸν εἶναι τοῦτο ἢ ἰδιωτικόν, ἢ φρόνησις καὶ ἢ τῶν περιστάσεων φορὰ ἔχει τὸν κρείτονα πάντοτε λόγον.

ΔΑΣΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ.

Ἡ ἰδέα τοῦ δάσους συνδέεται ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς κοινῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους χρήσεως ἐπὶ τῶν αὐτομάτως ὑπὸ τῆς φύσεως παραγομένων ἀγαθῶν, ὥστε διῆλθε μακρὰ σειρὰ αἰώνων χωρὶς τὸ ἐμὸν καὶ σὸν νὰ εἰσέλθῃ ὑπὸ τὴν βαθεῖαν τῶν δρυμῶνων σκιάν. Οἱ μὲν Θεοὶ εἶχον ἐκεῖ τὴν πεφιλημένην καὶ δὴ τὴν ἀρχαιοτέραν κατοικίαν αὐτῶν, οἱ δὲ ἄνθρωποι πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τῆς ἰδιοκτησίας ἀνέπνεον ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ τὸν ἐλεύθερον ἀέρα τῆς μεγάλης φύσεως. Λείψανον σεβάσμιον τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ἢ κοινὴ τῶν ὑπαίθρων ζωὴ ἀκόμη καὶ σήμερον ἐπιζητεῖ τὴν μαρτυρίαν τῶν δένδρων.

Ἡ ἰδιοκτησία, δειλὴ ἐκ γενετῆς, ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ περίξ αὐτῆς. Πόσος καιρὸς ἐχρειάσθη ἵνα ῥιψοκινδυνεύσῃ εἰς ἀπωτέρας ἐκδρομάς! Ἴνα δὲ περιλάβῃ τὸ ἄτομον τὴν μεγάλην τοῦ δάσους περιφέρειαν εἰς τὸν κύκλον τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ, πόση ἰσχύς ἀφ' ἐνὸς καὶ πόση ὑποδούλωσις ἀφ' ἑτέρου! Ἐν γένει ὁ ἐν ὀνόματι τῆς ἰδιοκτησίας περιορισμὸς τῆς κοινῆς χρήσεως εἰς μόνους τὰς πλατείας καὶ τὰς σταθεράς τοῦ ἄστεος καὶ τῆς ἐξοχῆς ἑδοῦς, ὡς ἀρχῆ, παρουσιάζει ἔξωθεν ἀληθῶς ἐκπληκτικὴν. Ἀνεξαρτήτως τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν λόγων, οἵτινες θὰ κατεδίκαζον τοιοῦτον τῆς γῆς διαμερισμὸν, ὑποθέσατε τὸν σιδηροῦν αὐτὸν

κύκλον τῶν ἰδιοκτησιῶν περιφραγμένων δι' ὑψηλῶν τοίχων (καὶ τοῦτο δικαίωμα εἶναι τῆς κυριότητος), βαδίσατε ἐπ' ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐρωτήσατε τὴν καρδίαν σας. Ὅποια ζωὴ! Ἡ ἀρχαία τῆς κοινῆς χρήσεως φωνὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὴν ἐστίαν αὐτὴν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.

Ἡ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κοινοῦ εἰς τὰς χειῖρας τοῦ ἀτόμου μεταφορὰ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν δασῶν συνδέεται πρὸς τὴν ἐθνικὴν ὑπάρξιν διὰ τρόπου ἀληθῶς σημαντικοῦ. Ἐάν ἡ ἰδιοκτησία περιέχῃ τὴν τελειότεραν αὐτῆς ἔννοιαν ἐν τῇ ἱκανῶς ἐκφραστικῇ τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος συμβουλῇ «καταχρῶ», ὑποθέτω τοὺς ἰδιοκτῆτας καταστρέφοντας τὰ ἑαυτῶν δάση. Εὐθὺς ὁ τόπος θὰ αἰσθανθῇ τὰ ἀποτελέσματα· τὰ μὲν ὄρη θὰ ἀπολέσωσι τὸ παραγωγικὸν αὐτῶν ἔδαφος (humus), αἱ δὲ κοιλάδες θὰ μεταβληθῶσιν εἰς κοίτην χειμάρρων. Ἡ ὑγρασία καὶ ἡ θερμότης τῆς χώρας, οἱ δύο οὔτοι ἀναπόφευκτοι τοῦ κλίματος ἔροι, θὰ ἀπολέσωσι τὰς προτέρας αὐτῶν ἀναλογίας. Μετὰ τινὰς αἰῶνας ἀναγκάζεσθε ἵνα ἀναζητήσετε τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων κατοίκων. — Πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην οὐχὶ μικρὰν ὑπέχει εὐθύνην ἢ ἀποκλειστικὴν τῶν δασῶν ἰδιοκτησία. «Τί σημαίνει, λέγει ὁ Clavé ἐν ταῖς περὶ Δασικῆς Οἰκονομίας Μελέταις του, διὰ τὸν ἰδιοκτῆτην τῶν ὄρεινῶν δασῶν, ἂν οἱ ποταμοὶ πλημμυρῶσιν ἐν ταῖς πεδιάσιν, ἂν ἀποσπῶσι μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτῶν τὰ δι' ὧν διαβαίνουσι χώματα, ἂν μεταβάλλωσι τοὺς πρώην πλευστοὺς ποταμοὺς, ἢ σχηματίζωσιν ἔλη, διασπείροντα τὸν θάνατον μεταξὺ τῶν παροχθίων πόλεων καὶ χωρίων; Μόνον τὸ ἴδιον συμφέρον ἔχων οὗτος ὡς ὀδηγὸν, οὐδαμῶς διστάζει εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ δάσους αὐτοῦ· ἀρκεῖ νὰ εὕρῃ ὠφέλειαν οἰανδήποτε καὶ τὴν εὐτελεστέραν.» Ὅταν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789 ἡ δασικὴ περιουσία τῆς Γαλλίας μετηνέχθη ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἰδιωτῶν, «χειμάρροι, σχηματισθέντες ὑπὸ τῶν καταιγίδων ἐπὶ τῶν νεωστὶ ἀπογυμνωθέντων ὄρεων, παρέσυρον μετὰ φρικώδους πατάγου οὐ μόνον χώματα ἀλλὰ καὶ δένδρα, βράχους, οἰκίας πᾶν ὅ,τι κατὰ τὴν διάβασίν των ἀπήντων, φέροντες

ούτω τὸν τρόπον εἰς τοὺς κατοίκους τῶν κοιλάδων, οἵτινες, ἐκπεπληγμένοι ἐπὶ ταῖς ἀνηκούστοις ταύταις καταστροφαῖς, ἐφαντάζοντο ὅτι ἐξῆλθεν ὁ Ἄδης ἵνα τιμωρήσῃ τὰς ἀσεβείας τῆς ἐπαναστάσεως (Charl. Combe, περὶ Ἰδιοκτησίας, τομ. 1, σελ. 211)».

Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ μέγεθος τοιούτων συμφορῶν, ἐν γένει παρατηροῦμεν ὅτι ὅσον ἀναπτύσσεται ὁ πολιτισμὸς τόσον τὰ δάση ἐλαττοῦνται. Καθόσον ἀναπτύσσονται οἱ πληθυσμοὶ κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς λαμβάνει μείζονας διαστάσεις καὶ τὰνάπαλιν. Αἱ ἀρχικαὶ περιφέρειαι τῶν δασῶν ἀδιακόπως σμικρύνονται. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὰς διὰ τοῦ πυρὸς καταστροφάς· λαοὶ ποιμενικοὶ μεταβάλλουσιν ἀπεράντους ἐκτάσεις δασῶν εἰς προσκαίρους λειμῶνας. Καὶ ἐν τούτοις ἡ ζωὴ τῶν δένδρων διατελεῖ ἐν ἀρρήκτῳ συνδέσμῳ πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ἀδιάφορος οὔτε τῆς ἀτμοσφαιρας ἢ εὐκрасία, οὔτε ἡ ὁμαλή τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους διαδοχῇ, οὔτε τοῦ ὕδατος ἢ κανονικῆ διανομῆ. Πόσαι χῶραι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐξήντηλθῆσαν ἔνεκα τῆς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν δασῶν προελθούσης φυσικῆς ἐν αὐταῖς δυσαρμονίας! Τὸ ζήτημα λοιπὸν τῆς δασικῆς ἀνορθώσεως δὲν εἶναι τόσον ποιητικὸν, ὅσον ἠδύναντο νὰ ὑποθέσωσιν ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων ὁ πλεῖστος βίος περιορίζεται ἐντὸς τῶν οἰκιακῶν τοῦ ἄστεος φυλακῶν. — Ἡ δασικὴ οἰκονομία ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν φάσιν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, εὐρὺ ἔχουσα ἐνώπιον αὐτῆς στάδιον οὐχὶ μόνον περὶ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπαρχόντων δασῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν δημιουργίαν νέων. Ὅπως ἡ κυρίως γεωργικὴ οἰκονομία προσέθηκεν εἰς τοὺς φυσικοὺς λειμῶνας τοὺς τεχνητοὺς, οὔτω καὶ τὸ μέλλον τῆς δασικῆς συνδέεται πρὸς τὴν διὰ σπορᾶς καὶ φυτεύσεως ἀνόρθωσιν τῆς βλαστήσεως τῶν ὀρέων, τῶν παραλίων καὶ ἐν γένει τῶν εἰς ἄλλην καλλιέργειαν ἀχρήστων γαιῶν.

Ἡ βιομηχανικὴ τῶν δασῶν χρῆσις ἀποτελεῖ σπουδαιότατην ἔποψιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἰδιοκτησίας αὐτῶν. Ἐὰν

ἐπιθεωρήσωμεν τὴν ξυλείαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ κύριον τῶν δασῶν προϊόν, κατὰ τὰς ἐν τῇ βιομηχανίᾳ διαστάσεις αὐτῆς, διακρίνεται αὕτη εἰς μεγάλην καὶ μικράν. Ἡ μὲν θεραπεύει τὰς παντοίας ἀνάγκας τῶν μεγάλων τοῦ ἀνθρώπου βιομηχανικῶν ἔργων, ναυπηγείας, οἰκοδομικῆς, ξυλουργείας· ἡ δὲ ὀρεῖ τὴν θέρμανσιν καὶ τὰ μικρὰ ἐν γένει βιομηχανήματα. Ἐνῶ διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς μικρᾶς ξυλείας ἀπαιτεῖται ἡ φυσικὴ τοῦ χρόνου ἐργασία ἐπὶ μίαν ἢ δύο δεκαετηρίδας, διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς μεγάλης ξυλείας ἀπαιτοῦνται ὀλόκληροι αἰῶνες. Σπείρατε δρῦς ἵνα πωλήσητε τὴν ξυλείαν των μετὰ διακόσια ἔτη! . . . Ἐνώπιον τοιούτων χρονικῶν δυνάμεων τὸ ἀτομικὸν συμφέρον αἰσθάνεται τὴν σμικρότητα αὐτοῦ, ἵνα οὔτω λογικώτερος ἢ ὁ σύνδεσμος τῆς κυριότητος τῶν δασῶν μετὰ τῆς μεγάλης τῶν ἐθνῶν ζωῆς. Τοιαύτη δασικὴ καλλιέργεια δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰς ἰδέας τῶν ἰδιοκτητῶν. Πᾶσα μεταξὺ αὐτῶν διαδοχῇ συνεπιφέρει ἀνάλογον ἐπὶ τοῦ δάσους καταστροφὴν, διότι ὅλοι σπεύδουσιν ἵνα καταστήσωσιν αἰσθητότερον τὸ κέρδος τῆς ἀγορᾶς ἢ τῆς κληρονομίας. Ἄρκει δὲ τις ὑπερτίμησις τῆς ξυλείας, ἵνα πείσῃ ἕκαστον ἰδιοκτήτην πρὸς καταστροφὴν μικρῶν τε καὶ μεγάλων δένδρων. — Τὸ συμφέρον λοιπὸν τοῦ ἀτόμου δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ τοῦ ἔθνους. Ὅλαι τότε αἱ ἐλπίδες στηρίζονται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι τὸ ὀλέθριον σύστημα δὲν ἐξέρχεται τῶν ὀρίων τῆς ἐπικρατείας.

Ἐν γένει κατὰ τῆς ἐπὶ τῶν δασῶν ἐθνικῆς κτήσεως ἀντιτάσσεται ἡ ἀρχή, ἣτις ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἀποστολῇ εὐλόγως οὐδὲν ἀνευρίσκει στοιχεῖον βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως. Ἄλλ' ἡ σύγχυσις εἶναι προφανῆς, διότι ἐὰν τὰ δάση συνδέωνται στενωῶς πρὸς τὴν ὑπαρξιν αὐτῆν τοῦ ἔθνους καὶ ἐὰν ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν ἔχῃ εὐρύτερα ὅρια τοῦ συνήθους ὀρίζοντος τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἡ πολιτεία εἶναι οὔτω θεματοφύλαξ τῆς κοινῆς κτήσεως, τῆς ὁποίας ἡ κανονικὴ κάρπωσις ἐνεργεῖται διὰ τοῦ νόμου, τόσον πρὸς ὄφελος τῶν ξυλευομένων, ὅσον καὶ ὑπὲρ τῶν μὴ ξυλευομένων, τοῦ παρόντος ἅμα καὶ

τοῦ μέλλοντος τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Εἶναι δὲ ἐκ φύσεως τόσον ἀπλή ἢ δασική καλλιέργεια καὶ τόσον κανονική καὶ βραδεία ἢ ἀνάπτυξις αὐτῆς, ὥστε ἡ παρουσία τῆς Κυβερνήσεως ἐντὸς τοῦ δασικοῦ τῆς χώρας πλούτου οὐδαμῶς συνεπάγει τὰ ἄπειρα ἐκεῖνα προσκόμματα, τὰ ὁποῖα τοιαύτη ἀνάμιξις οὐκ ἐπεσώρευεν εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐπιχείρησιν. Ἐν γένει δὲ ὅταν ἀποβλέψῃ τις εἰς τὴν ἐν πάσῃ χώρᾳ ὑπαρξίν τόπων ἀγόνων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μεγάλης ἐκτάσεως, μόνῃ ἢ ἰδέα τῆς ἐθνικῆς ἰδιοκτησίας συνδέεται πρὸς τὴν δασικὴν καλλιέργειαν αὐτῶν.

Ἔχει δὲ καὶ δημοσιονομικὴν ἔποψιν ἡ ἐθνικὴ τῶν δασῶν κτήσεις ἀξίαν ἰδιαιτέρας προσοχῆς, διότι εἰς ἐποχὰς οἰκονομικῆς κρίσεως δύναται αὕτη νὰ μεταβληθῇ εἰς μεγάλην ἐπικουρικὴν δύναμιν, βοηθοῦσα ἰσχυρῶς τὴν κλονιζομένην τῆς Κυβερνήσεως πίστιν. Τοιουτοτρόπως «Βυζάντιοι δεηθέντες χρημάτων τὰ τε μὲν τὰ δημόσια ἀπέδοντο, τὰ μὲν κάρπια χρωμένοις χρόνον τινα, τὰ δὲ ἄκαρπα ἀενάως (Ἀριστοτ. Ἀγωνύμ. Οἰκονομ. κεφ. 4)». Ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ἐφεδρείας διδάσκεται ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ πάσης πρακτικῆς συνεπειᾶς. Καὶ ἐν τούτοις εἰς οὐδένα ἄλλον τόπον ἢ κυβερνητικὴ λειτουργία περιορίζεται ἀκριβέστερον ἐντὸς τῶν λογικῶν ὁρίων αὐτῆς. — Ὅταν κατὰ τὸ 1865 ἐσυζητεῖτο ἐν τῷ νομοθετικῷ τῆς Γαλλίας σώματι τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἐθνικῶν δασῶν, ὑπελογίζετο ἡ ἀξία αὐτῶν εἰς 2,000,000,000 φράγκων, τὰ ὁποῖα ὡς δάσος μόλις προσέφερον 32 ἑκατομμ. εἰσόδημα, ἐνῶ εἰς χρήματα ἠδύναντο νὰ εἰσκομίσωσιν εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν ὑπερδιπλάσια. Ἐν τούτοις πόσαι περιστάσεις δὲν ἀπαιτοῦσι τοιαύτας ἐφεδρείας καὶ ἐπὶ τοιαύτῃ ἀκόμη ζημίᾳ . . .

Ἡ δικαιολογικὴ ἀνάπτυξις τῆς δασικῆς οἰκονομίας, ἐάν κρίνωμεν ἐκ τεμαχίων τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ἀνευρισκομένων μεταξὺ τῶν διαφόρων ναυαγίων τῆς ἀρχαιότητος, ἠκολούθησε τὴν ἐξῆς ἀνάπτυξιν· ἐν μὲν ταῖς ἀρχαίαις τῆς Ἑλλάδος πολιτείαις ἡ δασικὴ περιουσία ὑπῆρχε κυριώτατον τοῦ Κράτους

μέλημα, ἐν τοῖς ἀξιώμασι τοῦ ὁποίου τὸ τοῦ Ἰλωροῦ θεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συστατικὸν τῆς ὅλης ἐν τῇ πόλει ἀρμονίας (Ἀριστοτ. Πολιτ. 7 (6) κεφ. 5, § 4 καὶ Ἀπολλων. Ἀργ. Α' 1227). Κατὰ πόσον ἡ ὑπ' ὀλίγων οἰκογενειῶν κατακυρίευσις τῶν δασῶν τῆς Ἀττικῆς συνεβιβάζετο πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων, ἕκαστος δύναται νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν στενῶν ὁρίων καὶ τοῦ μεγάλου σχετικῶς τῆς χώρας πληθυσμοῦ. Οὔτε ἦν πιθανὸν, ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία μετεβάλλετο ἀπὸ γεωργικῆς εἰς ναυτικὴν, τὰ δάση τῆς Ἀττικῆς ἐκηρύσσοντο ἰδιωτικὴ κτήσις.

Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τὰ δάση, τὰ κατὰ τὸν Βιργίλιον φιλοξενήσαντα τοὺς ἐξ Ἀρκαδίας πρώτους αὐτῆς οἰκήτορας, περιελήφθησαν εἰς τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ager publicus* γνωστὴν δημοσίαν γῆν, ἵνα, κατὰ τὴν τελικὴν τοῦ πολιτεύματος ἐν τῷ τῆς χώρας μεγαλείῳ ἀνάπτυξιν, αἱ ἀπέραντοι τῆς Ῥώμης ἰδιοκτησίαι, καταρρίπτουσαι εἰς ἀχρηστίαν τοὺς νόμους τοῦ Λικινίου, περιλάβωσι τὰς μεγάλας τῶν δασῶν περιφέρειας. Τοιουτοτρόπως ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς ὁ Κικέρων (Βρουτ. 22) ἀπομνημονεύει τὸ ἐθνικὸν δάσος *Scantia*, ἡ δὲ Σύγκλητος ἀναθέτει εἰς τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Βίβουλον (Sueton. Καίσαρ. 19) τὴν ἐπιστάσιν τῶν δασῶν ἅμα καὶ τῶν ὁδῶν (ἐνδειξίς τοῦ ἐθνικοῦ ἀμφοτέρων χαρακτῆρος)· ἀφ' ἑτέρου ὑπῆρχον καὶ δάση ἰδιόκτητα ἡμερᾶ τε καὶ ἄγρια, ἐπὶ τοῦ καρποῦ τῶν ὁποίων ὁ δημόσιος θησαυρὸς ἐλάμβανε τὸ τέλος (Dureau de la Malle Πολ. Οἰκονομία τῶν Ῥωμαίων τομ. 2 βιβλ. 4 κεφ. 14).

Ἄλλ' ἡ μεγάλη ἐκείνη τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας περίοδος συνεπληρώθη παρ' ἡμῖν ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς καὶ κατόπιν ταῖς Ὀθωμανικαῖς τῆς Ἀνατολῆς τύχαις. Ἐἰ ἐν αὐταῖς αὐτοκρατορία ὁμοιάζε πλούσιον ἄκληρον, τοῦ ὁποίου οἱ ὑπηρέται ἐκλεπτον τὴν περιουσίαν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀσθενείας. Ἐν τοιαύτῃ πολιτικῇ καταστάσει ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία συμβαδίζει μετὰ τῆς καθολικῆς παρακμῆς. Ἐάν δὲ ἡ κοινωνικὴ περιουσία εἶναι τὸ οἰκονομικὸν βαρόμετρον, οὐδεμίᾳ ἄλλῃ κτήσις ὑπέφερον ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς χρόνοις ἐκεῖνοις τοῦ αὐτομάτου

ὅσον ἡ δασική. Εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀνάγονται κυρίως ὅλαι ἐκεῖναι αἱ καταστροφαι, αἵτινες μετέβαλον τὴν Ἑλληνικὴν γῆν εἰς σειρὰν γυμνῶν βράχων. Πλεῖστα τῶν νεωτέρων παρ' ἡμῖν κοινωνικῶν φαινομένων εἶναι ἔμμεσα ἀποτελέσματα τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν ἡ βαρβαρότης καὶ ἡ αὐθαιρεσία τῶν καιρῶν ἐνήργησαν ἐπὶ τῆς βλαστήσεως τῆς χώρας. Ἐκτός τῶν τῆς γῆς συμπτωμάτων, ἀξιοσημεῖωτον ἱστορικὸν μνημεῖον τῆς προχωρούσης ἐν τῷ τόπῳ δασικῆς καταστροφῆς, εἶναι ἡ δικαιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ ἐν ἔτει 1833 περὶ δασῶν κανονισμοῦ. «πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως (ἀναφέρει) καὶ μετ' αὐτὴν τὰ ἐθνικὰ δάση ἔμειναν παρημελημένα καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τυχόντος· καιρικαὶ περιστάσεις δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὰς παρελθούσας ἐθνικὰς κυβερνήσεις νὰ λάβωσι ἐκεῖνα τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἀπητοῦντο ἀναποφεύκτως πρὸς διατήρησιν καὶ προφύλαξιν τοῦ μέρους τοῦτου τῆς ἐθνικῆς περιουσίας· οἱ ποιμένες καὶ οἱ γεωργοὶ κατερημῶνουν τὰ ἐθνικὰ δάση... Δὲν ἐννοοῦν τὸ βάρος τοῦ ἐγκλήματος, διότι ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς πρὸ ὀλίγου καιροῦ εἰς τὰ πλείότερα δάση γενομένας πυρκαϊὰς, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον μέγα μέρος τῶν δασῶν κατέστρεψαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ παρακείμενα χωρία ἐπαισθητὰς ζημίας ἐπέφερον.»

Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐκκαθάρισις τῆς δασικῆς ἰδιοκτησίας, ἣν ἐπεχείρησεν ἡ μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ἐπελθοῦσα νέα τάξις διὰ τοῦ νόμου τῆς 17 Νοεμβρίου 1836, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς σημαντικώτατος σταθμὸς διὰ τὴν δασικὴν ἐν τῇ χώρᾳ πρόνοιαν. Κατὰ πόσον ἐπέτυχεν ἡ ἀρχικὴ ἰδέα, δὲν ἐρευνῶ. Ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐξέτασις τῶν μορφωθέντων ἐντεῦθεν δικαιωμάτων. Πρὸ αὐτῶν παρ' ἡμῖν ἡ συμμετοχὴ ἰδιωτῶν ἐπὶ τοῦ δασικοῦ τῆς χώρας πλούτου ἐκανονίζετο ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον πιθανῶς διατηρῆσαν τὰς παραδόσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ, διέκρινε τὰ δάση εἰς δημόσια, ἐκκλησιαστικά (βακουφικά), κοινοτικά (μπαλταλίκια) καὶ ἰδιωτικά (κουρού).

Ἐνῆ ἀφ' ἐνός ὁ νόμος τῆς 17 Νοεμβρίου 1836 τίθησιν τὴν

ἀρχὴν, ὅτι τὰ μὴ ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτας ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐπικράτειαν, ἀφ' ἑτέρου διεκήρυξεν, ὅτι ἰδιωτικὰ δάση εἶναι ὅσα εἴτε μόνον εἴτε ὡς περιεχόμενα ἐντὸς ἰδιωτικῶν κτημάτων (τζίφλικίων) διετέθησαν πρὸ τοῦ 1821 κατὰ λόγον ἰδιοκτησίας δι' ἐγγράφων ἐγκύρων τῶν τότε ἀρμοδίων Τουρκικῶν ἀρχῶν (ἀρθ. 1). Δικαιώματα ἐκ πολυχρονίου ζυλεύσεως, προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἀνέκαθεν ἡμελημένην διοίκησιν τῶν δασῶν, ἐκηρύχθησαν ἀνίσχυρα (ἀρθ. 2). Ἀφοῦ δὲ ἐλήφθη πρόνοια περὶ τῶν τυχόν ἀπολεσθέντων ἐγγράφων, ἐτάχθη ἐνός ἔτους προθεσμία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔπρεπε νὰ προσαχθῶσιν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματεῖαν οἱ νόμιμοι τῆς δασικῆς ἰδιοκτησίας τίτλοι. Ἐν περιπτώσει μὴ ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ἡ κατοχὴ τῶν φιλονεικουμένων δασῶν θὰ μὲνη εἰς τὸν ἔχοντα αὐτὴν, ὁ δὲ μὴ κάτοχος θέλει ἐγείρει τὴν προσήκουσαν διεκδίκησιν ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου. Ἐὰν ὅμως ἐντὸς τῆς ἐνιαυσίου προθεσμίας δὲν προσαχθῶσιν οἱ ἀπαιτούμενοι τίτλοι, τὸ δάσος θεωρεῖται ὡς ἐθνικὸν καὶ, μὴ συγχωρουμένης περαιτέρω φιλονεικίας, διατίθεται ὡς τοιοῦτον (ἀρθ. 3).

Ἐὰν ἤδη διακρίνωμεν τὰς ἰδιωτικὰς ἐπὶ τῶν δασῶν ἀξιώσεις εἰς ἀξιώσεις κατόχων καὶ μὴ κατόχων, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς δευτέρους ὁ νόμος τοῦ 1836 προφανῶς ἐκανόνισε ἰδιαιτέραν παραγραφὴν τῆς διεκδικητικῆς αὐτῶν ἀγωγῆς, τῆς ὁποίας ἡ πρώτη δικαστικὴ ἐμφάνισις κατὰ τὴν τοῦ νόμου διασκευὴν συνταυτίζεται πρὸς τὴν ὑποβολὴν τῶν ἀξιώσεων ἐνώπιον τῆς Γραμματείας τῶν Οἰκονομικῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν κατόχων, οἵτινες κατὰ τὸ κοινὸν δίκαιον δὲν εἶχον ἀνάγκην ἵνα διεκδικήσωσι τὸ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενον δάσος, ὁ νόμος τοῦ 1836 παρουσιάζει τὴν ἀνωμαλίαν ὅτι ὤφειλον ἵνα ἐγείρωσι τὰς περὶ ἰδιοκτησίας ἀξιώσεις τῶν ἐνώπιον τῆς προμνησθείσης Γραμματείας, προσάγοντες τοὺς ἑαυτῶν τίτλους. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη, καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη, ἀνάγεται εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ νομοθέτης κανονίζει τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων. Ἐὰν καθ' ὑπόθεσιν ὁ νόμος ἐπεβάρυγε τοὺς ἐναγομένους διὰ

τῆς ἀποδείξεως τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, θὰ ἦτο βεβαίως κακὴ τῶν πραγμάτων τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης τακτοποίησις, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ ὑπὸ ἀπόλυτον ἔποψιν, ὅτι ὁ νομοθέτης βοηθεῖ τὴν ἀπογύμνωσιν τῶν ἐναγομένων, διότι καὶ διὰ τοῦ ἐτέρου συστήματος δυνατὸν νὰ ἀπογυμνωθῶσιν οἱ ἐνάγοντες. Τοιοῦτοτρόπως ἐὰν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ μὴ κατόχου εἰς τὸν κάτοχον μεταβολῆς τοῦ δικανικοῦ βάρους τῆς ἀγωγῆς, ἐτέθη εἰς ἦττονα θέσιν ὁ κάτοχος καὶ ἂν ἐνεκεν μὴ ἐμπροθέσμου ἐκπληρώσεως τῶν ἐπιβληθεισῶν τῇ θέσει ταύτῃ νομίμων ὑποχρεώσεων ἐγένετο ἔκπτωτος τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ, δὲν δύναται οὗτος νὰ ἐγείρῃ φωνὴν κατὰ τῆς ἀδικίας, διότι, καὶ ἂν ἀντιστρόφως ἐτάσσοντο αἱ ὑποχρεώσεις καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς, πάλιν ἡ ἀδικία ὑπὸ ἀπόλυτον ἔποψιν δὲν ἦτο ἀδύνατος.

Ἡ κυρία βᾶσις ἐπὶ τοῦ νόμου τοῦ 1836, καὶ ἀπέναντι τῶν κατόχων καὶ ἀπέναντι τῶν μὴ κατόχων, εἶναι ἡ ἐνιαύσιος τῶν ἰδιωτικῶν δικαιωμάτων παραγραφή. Ἐπ' αὐτῆς δὲ ἐκαθαρίσθη ἡ δημοσία δασικὴ κτῆσις ἀπὸ τῆς ἰδιωτικῆς, ἀπολειφθέντος εἰς τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξετάσῃ τὰ πραγματικὰ δίκαια ἐκείνων, αἵτινες συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς ἐκτελείσας τοῦ νόμου διατάξεις.

ΠΡΟΝΟΙΑ ΠΕΡΙ ΥΔΑΤΩΝ

Ἡ διακανόνισις τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων, ἡ χρησιμοποίησις τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἡ προμήθεια τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν καθόλου βιωτικὴν καὶ βιομηχανικὴν, εἶναι θέματα τῶν ὁποίων ἡ σημασία προέχει ἐν τῇ εὐρείᾳ σφαίρᾳ τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς διοικητικῆς τέχνης. Τοιοῦτοτρόπως νομίζομεν ὅτι ἡ παρ' ἡμῖν πρακτικὴ, ἐστερημένη τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, δύναται νὰ ἀντλήσῃ στοιχεῖα τινὰ

ἀνακουφίσεως καὶ κατὰ τὰ ἐνόητα παραδειγματισμοῦ ἐκ κυβερνητικοῦ μέτρου, ὅπερ πρὸ ἐνὸς περίπου μηνὸς ἐλήφθη ἐν Γαλλίᾳ σχετικῶς πρὸς τὰ ὕδατα.

Ἐσχηματίσθη Ἀνωτέρα Ἐπιτροπὴ ἐκ 48 μελῶν, ἐξ ὧν 16 ἀνήκουσιν εἰς τὸ Κοινοβούλιον (8 ἐκ τῆς Βουλῆς καὶ 8 ἐκ τῆς Γερουσίας), 16 εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν, καὶ 16 εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ὑπογραμματεῖς τῆς ἐπικρατείας, ὁ ὑποπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὁ διοικητὴς τῆς Γαλλικῆς Τραπεζίης, ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, οἱ διευθυνταὶ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς γεωργίας, ἀποτελοῦσιν αὐτοδικαίως μέρος τῆς μεγάλης ταύτης Ἐπιτροπῆς.

Αἱ ἐργασίαι αὐτῆς περιστρέφονται ἰδίᾳ περὶ τὰ μέσα τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀρδεύσεων καὶ ἀποξηράνσεων, τῆς αὐξήσεως τῶν διαθεσίμων ἀπὸ τοῦ ὕδατος κινητικῶν διὰ τὴν βιομηχανίαν δυνάμεων, τῆς προλήψεως τῶν πλημμυρῶν, τῆς προμηθείας ποσίμων ὑδάτων εἰς τὰς πόλεις, τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἐν ταῖς ὑπονόμοις ὑδάτων καὶ τῶν βιομηχανικῶν ρευστῶν· πρέπει νὰ προστεθῶσιν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς καὶ σχετικαὶ ἔρευναι ἀπὸ γενικῶν κατὰ τόπους ἐξετάσεων τῇ ἐγκρίσει τοῦ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἔργων ὑπουργοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ ἀνωτάτη τοῦ προκειμένου κυβερνητικοῦ μέτρου διευθύνσις. Κατὰ τοῦτο, καὶ πρὸς ὑπουργικὴν σύγκρισιν μεταξὺ τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι συμβαινόντων, δύναται νὰ μελετηθῶσι παρ' ἡμῖν μετὰ πολλοῦ καρποῦ τὰ ἐπόμενα ἐκ τῆς ἀπὸ 5 Σεπτεμβρίου ἐ.ἐ. ἐκθέσεως τοῦ Κ. Freycinet ὑπουργοῦ τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Γαλλίας πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας:

Ἡ στιγμὴ φαίνεται μοι ἐπίκαιρος ὅπως ἐπιληφθῶμεν νέου θέματος σπουδῶν, ἀποτελοῦντος τὸ φυσικὸν συμπλήρωμα τοῦ προγράμματος τῶν δημοσίων ἔργων· ἐννοῶ τὴν διακανόνισιν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὑδάτων ὑπὸ τὴν διπλὴν ἔποψιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας. Τὸ ζήτημα τοῦτο πρὸ

πολλοῦ ἐνησχόλησε τοὺς προκατόχους μου. Ἐπιτροπὴ ἀνωτέρα εἶχε μάλιστα ὀνομασθῆ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1877, ἀλλ' ἀπὸ διαφόρων λόγων οὐδέποτε αὕτη συνήλθε. Πιστεύω ὅτι ἀρμόζει νὰ ἀναδιοργανωθῆ αὕτη, τασσομένου συγχρόνως εἰς τὰς ἐργασίας τῆς προγράμματος σαφοῦς καὶ ὀρισμένου.

Κατὰ τὴν κρίσιν μου, τὰ πρῶτα ἀντικείμενα, εἰς τὰ ὅποια ἡ Ἐπιτροπὴ ἔπρεπε νὰ ἀποβλέψῃ, εἶναι τὰ ἑξῆς :

Ἄρδεύσεις, ἐξασφαλίσεις τῶν γαιῶν κατὰ τῆς καταβυθίσεως καὶ τῆς διαλύσεως των. — Ἀποξηράνσεις, καὶ ὑγιεινὴ ἀποκατάστασις τῶν ἐλωδῶν τόπων. — Προμήθεια ποσίμου ὕδατος εἰς τὰς πόλεις. — Χρησιμοποίησις τῶν ἐν ταῖς ὑπονόμοις ὑδάτων καὶ τῶν βιομηχανικῶν ρευστῶν. — Κατασκευὴ δεξαμενῶν πρὸς διευθέτησιν τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων ἢ πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξ αὐτῶν καταστροφῆς. — Μέσα εἰς πρόληψιν ἢ περιορισμὸν τῶν πλημμυρῶν. — Χρησιμοποίησις τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ γίνῃ οὐσιώδης παρατήρησις ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν μελετῶν τῆς Ἐπιτροπῆς. Δὲν εἶναι αὕτη προωρισμένη, ὡς αἱ τοπικαὶ περὶ ὁδῶν Ἐπιτροπαὶ, ὅπως ἀπολήξῃ ἀμέσως εἰς πρόγραμμα τεχνικόν, πραγματοποιήσιμον κατὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ Κράτους. Δύο λόγοι ἀνθίστανται. Ἀφ' ἑνὸς πλεῖστα ἔργα εἰσερχόμενα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀνωτέρω ἀπαριθμηθέντων, δὲν ἐπιχειρίζονται ὑπὸ τοῦ Κράτους ἢ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ὠθησιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ἰδιωτῶν. Ἀφ' ἑτέρου τὰ ἐμπόδια ἅτινα ἀπαντᾷ ἢ ἐκτέλεισις τῶν ἔργων τούτων δὲν εἶναι μόνον τεχνικῆς φύσεως, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης νομικῆς καὶ διοικητικῆς.

Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ προκειμένου στοχασμοῦ ἀπαιτεῖται ἐν παράδειγμα. Ἡ χρῆσις τῶν ὑδάτων τῶν ὑπονόμων τῶν πόλεων θὰ ἦτο πολὺ πλειότερον διαδεδομένη, ἐὰν ἡ νομοθεσία ἀνεγνώριζεν, ἐντὸς τινῶν ὁρίων, εἰς τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς τὸ δικαίωμα τῆς ἀπαλλοτριώσεως, λόγῳ δημοσίας ὠφελείας, γαιῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Ἡ ἀδυναμία τῆς ἐπ' ἀμοιβαίᾳ συγκαταθέσει ἀποκτήσεως γηπέ-

δῶν ὑπὸ εὐλόγους ὄρους εἶναι, εἰς πολλάς περιστάσεις, τὸ κύριον ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Πρῶτη τις λοιπὸν ἔποψις ἀξία ἰδιαιτέρας μελέτης εἶναι ἡ τοῦ δικαιώματος, ὅπερ ἡδύνατο νὰ ἀναγνωρισθῆ εἰς τὰς πόλεις ἵνα ἐπ' ἐλαχίστω τινι ὁρίῳ ἐπαλλοτριῶσι τὰς ἀναγκαίας πρὸς ἄρδευσιν ἐπιφανείας, ὅσαι θὰ ἀπηγοῦντο διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐξατμίσεως τῶν ὑδάτων ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν.

Ἐν ἑτέρᾳ τάξει ἰδεῶν, δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἡ μέθοδος τῆς συνδρομῆς τοῦ Κράτους ἐν ταῖς γεωργικαῖς βελτιώσεσιν, ἐξασκεῖ ὑπέροχον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν. Κατὰ κανόνα τὸ Κράτος παρεμβαίνει διὰ χρηματικῶν ἐπιχορηγήσεων, ἀντιπροσωπευουσῶν ὀρισμένον μέρος τῆς ὑποτιθεμένης δαπάνης. Συνήθως δὲ, καί τοι ἡ ἰδέα τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι καλὴ καθ' ἑαυτὴν, οἱ ἐπιχειρηματῆαι καταστρέφονται, διότι τὰ κέρδη βραδέως ἔρχονται, ἀνταμειβούσης τῆς γῆς εἰς ἱκανῶς μακρὰς περιόδους ἐτῶν τὰς δι' αὐτὴν καταβαλλομένας θυσίας. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἄρδευτικαὶ διώρυγες, αἵτινες βραδύτερον γονιμοποιοῦσι δεδομένην περιφέρειαν γῆς, μένουσι ἐπὶ πολλὰ ἔτη σχεδὸν ἄχρηστοι καὶ ἐπομένως ἀνευ εἰσοδήματος διὰ τοὺς ἐπιχειρηματίας. Τότε ἐρωτᾶται, ἂν ἡ συνδρομὴ τοῦ Κράτους, ὡς καὶ ἡ τῶν νομῶν καὶ τῶν δήμων, δὲν θὰ ἐξησκεῖτο πολὺ ὠφελιμώτερον ὑπὸ τὴν μορφήν ἐγγυήσεως τόκου, παρεχομένη ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ καθ' ὀρισμένον κεφάλαιον.

Τὸ πρῶτον ζήτημα, ὅπερ ἐπιβάλλεται εἰς τὰς σκέψεις τῆς Ἐπιτροπῆς, εἶναι προσδιορισμὸς τῶν τροποποιήσεων αἵτινες θὰ ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἐνεργηθῶσιν ἐπὶ τῆς νομοθεσίας καὶ τῶν ὑπαρχόντων κανονισμῶν πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐκείνων, αἵτινες ἠθέλον ἀναγνωρισθῆ ὠφέλιμοι εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἀπαξ λυθέντος τοῦ ζητήματος τούτου, ἡ Ἐπιτροπὴ ἡδύνατο, τὸ καθ' ἑαυτὴν, νὰ σχηματίσῃ πρόγραμμά τι διὰ τὴν διοίκησιν προσκαλοῦσα αὐτὴν, ἵνα ἀναζητήσῃ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τὰς κυριωτέρας ἐργασίας, αἵτινες παρουσιάζονται ὑπὸ ὄρους σπουδαιότητος καὶ εὐλόγους ἐλπίδας ἐπιτυχίας. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπετυγχάνετο, ὡς συνέβη ἐπὶ τῶν ὁδῶν τῆς

συγκοινωνίας, ἢ κατάρτισις μεθοδικοῦ εὐρετηρίου τῶν ἀναγκαιῶν βελτιώσεων ἐπὶ τῆς διακανονίσεως καὶ χρησιμοποιοῦσεως τῶν ὑδάτων. Ἐπομένως διαδοχικὰ νομοσχέδια θὰ ὑπεβάλλοντο τότε ἐνώπιον τοῦ Κοινοβουλίου.

Α. Π.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ.

Ἐνώπιον τῆς ἀπείρου ποικιλίας, τὴν ὁποίαν αἱ φυσικαὶ δυνάμεις κατεργάζονται κατὰ τὰς διαφόρους χώρας τοῦ ἡμετέρου πλανήτου εἰς προϊόντα καὶ παντὸς εἶδους προτερήματα, ἔχομεν τὸν ἄνθρωπον μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν, ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ζώων, τάσεως πρὸς ἐπαύξησιν τῶν γνώσεων αὐτοῦ. Ἡ τάσις αὕτη εἶναι τὸ μυστήριον τῆς τελειοποιήσεώς του. Ἄλλ' ὅσον ἐπαυξάνουσιν αἱ γνώσεις, τόσο πολυπλασιάζονται καὶ αἱ ἀνάγκαι. Εἰς τὰς φλέβας τῶν προγόνων ἡμῶν πιθανῶς ἔτρεχε καὶ Πελασγικὸν αἷμα, ἀφ' ὅτου ὄμως ἔμαθον οὗτοι τὴν σιτοφαγίαν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Δήμητρος, ἐλησμόνησαν τὴν βαλανοφαγίαν τῶν ἀρχαίων Πελασγῶν. Ἐν γένει ὁ πολιτισμὸς εἶναι ἀγαθὸν δυσχερέστατον, ὑπενθυμίζει δὲ τὰ χρυσᾶ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐννοῶ, ὅτι Ἡρακλῆς δύναται μόνον νὰ φθάσῃ, ἀλλ' ὅτι ἡ πλῆθὺς τῶν μεριμνῶν τὰ καθιστᾷ πικρότερα. Δὲν θέλω ἐν τούτοις νὰ ἐξομοιώσω τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν μικρὰν ἐκείνην χρυσαλλίδα, ἣτις ἔλκεται πρὸς τὸ φῶς τοῦ λύχνου, μέχρις οὗ καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Ἐξηγῶ ἀπλῶς καθολικὸν τῆς ἀνθρωπότητος φαινόμενον.

Ἄλλ' ὅσον ἐπαυξάνουσιν αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τόσο ὀλιγώτερον ἕκαστος δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ κατασκευάσῃ τὰ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ἐπιτηδεῖα. Τοιοῦτοτρόπως ἀναφαίνεται ἀπὸ τῆς πρώτης κοινωνίας ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συναλλαγή, ἣτις ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ «ἀνάγκη

ἀνάγκων», διότι ἀκριβῶς εἶναι ἡ ὑπερτάτη ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπογενείας, καθ' ὅτι ἐπ' αὐτῆς, ὡς ἐπὶ βάσεως σταθερᾶς, ἀναπτύσσει ἡ ἀνθρωπότης ἑαυτήν.—Ἡ συναλλαγή λοιπὸν τῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς εἶναι διὰ τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ὅ,τι διὰ τὴν ζωϊκὴν οἰκονομίαν ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος. Σταματήσατε τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος καὶ τὸ ὄν καταστρέφεται. Διὰ τοῦτο νομίζω τοὺς ὁπωσδήποτε παρακωλύοντας τὴν συναλλαγὴν ἐν ταῖς κοινωνίαις ὡς ἰδιαιτέρως ἐπικινδύνους εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Καὶ πῶς ὄχι, ἀφοῦ ἡ ἐλευθερία τῆς συναλλαγῆς εἶναι κατ' ἀκρίβειαν τὸ ἀντιζύγιον τῆς αὐξανομένης ἀνάγκης;

Ἡ ἀλήθεια αὕτη, ἣτις, ὡς πρὸς τὰ ἄτομα, καθ' ὅσον γνωρίζω, συζητεῖται μόνον ὑπὸ τῶν ἠθικολόγων, ὡς πρὸς τὰ ἔθνη διήρесеσεν ἀπ' ἀρχῆς τοὺς ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων μελετήσαντας, κατὰ τὴν πρακτικὴν δὲ ὑπετάγη εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ θεοῦ δικαιώματος τῶν κυβερνήσεων, καὶ ἡ ἀγία εἰκὼν αὐτῆς παρεμορφώθη ὑπὸ τοῦ σκοτεινοῦ θυμιάματος τῶν προλήψεων. Ἐσκέφθησαν δηλαδὴ, ὅτι ἕκαστον ἔθνος πρέπει νὰ ἐπαρκῆ εἰς ἑαυτὸ καὶ δὲν εἶδον, ὅτι ἡ θεία πρόνοια ἐπίτηδες εἰσήγαγε τὴν παικίλιαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ κόσμῳ, ὅπως διαβιοῖ οὗτος ἐν ἀδελφότητι ἀπότινος ἀνωτέρας, οὕτως εἰπεῖν, ἀνάγκης. Ὑπέθεσαν, ὅτι, ἀγοράζοντες ἀλλοτρίας πραγματείας γινόμεθα πτωχότεροι, καὶ ἐλησμόνησαν, ὅτι λαμβάνομεν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ὅ,τι δίδομεν διὰ τῆς ἄλλης.—Οὕτως ἐσχηματίσθη τὸ προστατευτικὸν σύστημα ὑπὸ τὴν γενικωτάτην αὐτοῦ ἔννοιαν· ἀπηγορεύθησαν τὰ ἀλλοεθνῆ βιομηχανήματα, ἢ ἐπεβαρύνθησαν διὰ τοιούτων τελωνιακῶν δασμῶν, ὥστε ἡ εἰσαγωγή των καθίστατο δυσκολωτάτη, ἂν ὄχι καὶ ἀδύνατος, ἢ μεταχειρίσθησαν τοὺς ἰδρῶτας τῶν λοιπῶν βιομηχανικῶν τάξεων εἰς χρηματικὰς πρὸς τὴν εὐνοουμένην συνδρομάς.

Κατὰ τοῦ συστήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ὑπέκαυσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὰς ἐθνικὰς ἐχθροπραθείας καὶ ἐκράτει τὸν ναὸν τοῦ Ἰαναῦ ἀνοικτὸν εἰς πᾶσαν πολέμου ἀφορμὴν, πρῶτον

πλήν καιριώτατον τραῦμα ἐπήνεγκε τὸ περὶ πλούτου καὶ εὐδαιμονίας τῶν ἐθνῶν ἀθάνατον σύγγραμμα τοῦ ἀληθοῦς θεμελιωτοῦ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας Adam Smith. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὡς λέγει περιφανῆς νεώτερος συγγραφεὺς, ἐπροξένησε πλειότερον ἀγαθὸν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, παρ' ὅσον ὅλοι ὁμοῦ οἱ μεγαλόσχημοι φιλόσοφοι, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τῶν μέχρις αὐτοῦ χρόνων, διότι ἔκτοτε ἐβεβαιώθη εἰς τὸν κόσμον νέα καὶ σωστικὴ τῶν κοινωνιῶν ἀρχή, ὅτι τὸ συμφέρον αὐτῶν ἔγκειται ἐν τῇ ἀρμονικῇ μεταξὺ τῶν ζῶν. Ἐκτοτε ἐνώπιον τῆς ἀναπτυσσομένης ὁσημέραι ἀρμονικῆς σημαίας τῆς ἐλευθέρως συναλλαγῆς, αἱ πύλαι τοῦ Ἴανου ἤρχισαν νὰ κλείωνται διαρκέστερον, μέχρις οὐ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ὁ πόλεμος, ὑποταχθεὶς εἰς τὸ καθολικὸν συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνόησε μὲν ἀπὸ τὸ παράθυρον τοῦ φοβεροῦ ναοῦ φεύγει, ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ δρομαίως εἰς τὸ δεσμοτήριόν του.

Ἡ ἐλευθερία τῆς διεθνούς συναλλαγῆς, ἢ, ὅπερ ταῦτόν, ἢ ἐμπορικὴ ἐλευθερία στηρίζεται εἰς τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, εἴτε ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ παραγωγοῦ, εἴτε ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ καταναλωτοῦ καὶ ἂν τὴν μελετήσωμεν. Πῶς! εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὸν παραγωγὸν νὰ προμηθευθῇ ἢ νὰ πωλήσῃ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐπικρατείας; Πλὴν προφανῶς, ἐμποδιζόμενος, στερεῖται μέρος τῆς ἰδιοκτησίας του. Ἐὰν π. χ. ἡναγκάζοντο οἱ ράπται νὰ ἀγοράζωσιν ἐθνικὰ ὑφάσματα, ἰδοὺ ταῦτα ὑπερτιμῶνται ἕνεκεν τῆς διακωλύσεως τῶν ξένων, ἐπομένως ὁ δαπανῶν τρία κατ' ἔτος ἐνδύματα θὰ εὐχαριστῆται τοῦ λοιποῦ εἰς δύο, οἱ δὲ ράπται ἐντεῦθεν ἐργαζόμενοι ὀλιγότερον, θὰ στερηθῶσι βεβαίων καρπῶν τῆς ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἀγιωτέρας ἰδιοκτησίας. Ὑποθέσατε σκωληκοτρόφους, ἐὰν ἡναγκάζοντο διὰ βαρέως τελωνιακοῦ δασμοῦ εἰς τὴν ἐξαγωγήν (πρὸς ἐμψύχωσιν, ὡς λέγεται, τῆς ἐθνικῆς μεταξουργίας) νὰ πωλῶσι εὐθυνότερα εἰς τοὺς ἡμεδαποὺς τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των! Δὲν εἶναι ταῦτα πάντα καταπάτησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας; Μεταβαίνοντες δὲ εἰς τὸν καταναλωτὴν, πῶς!

δὲν εἶναι σπουδαῖον διὰ τὸν ἐργάτην, ὅταν, λαμβάνων οὗτος τέσσαρας δραχμὰς ἡμερομίσθιον, δύναται νὰ ἀγοράσῃ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἐμπορίου, ἢτις εὐρύνει τὴν ἀγορὰν, πλειότερα καὶ καλλίτερα πράγματα, ἐμποδιζομένης δὲ τῆς εἰσαγωγῆς, ἀγοράζει ἰθαγενῆ ὀλιγότερα καὶ χειρότερα;

Τοιαύτη κατάστασις ἐν τοῖς ἔθνεσι μοι φέρει κατὰ νοῦν εὐφύεστατον φυλλάδιον, ἐκδοθὲν ἄλλοτε ἐν Ἀγγλίᾳ καθ' οὓς καιροὺς ἡ προστασία ἤκμαζεν ἐκεῖ. Εἰς τὸ ἐξώφυλλον παριστάνετο παράπηγμα, περιέχον πηθίκους· ἰδιαίτερον κιγκλιδωτὸν χώρισμα ὑπῆρχε δι' ἕκαστον πίθηκον, ὁ δὲ κύριος αὐτῶν ἔρριπτεν γενναίως εἰς ἕκαστον τὴν ἀναγκαίαν τροφήν τῆς ἡμέρας. Ὅλοι ὑποθέτομεν, ὅτι οἱ πίθηκοι ἐν εἰρήνῃ οὕτω περιωρίζοντο εἰς τὸ ἴδιον. Πλὴν ὄχι· ἡ εἰκὼν ἐμαρτύρει, ὅτι, πλήρεις κακίας, ἐπροσπάθουν νὰ κλέψωσι τὴν τροφήν τῶν γειτόνων αὐτῶν, χωρὶς νὰ παρατηρῶσιν, ὅτι ἔπασχον τὰ ἴδια παρ' ἐκείνων. Ἡ δὲ κοινὴ περιουσία διεσκορπίζετο ἐντεῦθεν ἀφρόνως ἐντὸς τοῦ ἀστείου μὲν, ἀλλὰ διδακτικοῦ αὐτοῦ θορύβου.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου ὀφελεῖ τὴν κοινωνίαν ὄχι μόνον καθ' ὅσον μεταδίδει εἰς τοὺς ἐκ φύσεως στερημένους τόπους τὰ προϊόντα τῆς ἰδιοφυίας ἄλλων τόπων καὶ λαῶν, ὄχι μόνον καθ' ὅσον μεταδίδει εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ὀλιγανθρώπους τόπους τὰ προϊόντα τῶν τεχνῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας συντηροῦσι τὰ μεγάλα κεφάλαια καὶ οἱ μεγάλοι πληθυσμοὶ τῶν ἀνεπτυγμένων ἐθνῶν, ὄχι μόνον καθ' ὅσον εἰσάγει τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν εὐθυνηάν εἰς ὅλας τὰς χώρας· ἀλλ' ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου ὀφελεῖ ἰδιαιτέρως ἐκ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἕκαστοῦσι οἱ λαοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ ἰδίως οἱ πολιτισμένοι ἐπὶ τῶν μηκέτι εἰσελθόντων εἰς τὸ εὐρὺ τῆς προόδου στάδιον. Ποῖον εἶναι τὸ μυστήριον τῆς στασιμότητος τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας; Ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς ξένης βιομηχανίας ἐκ τῶν λιμένων τῶν ἀπεράντων αὐτῶν χωρῶν· διότι διὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου εἰσάγονται ὄχι ἀπλῶς πράγματα, εἰσάγονται ἰδέαι. Καὶ εἶναι μείζων ἢ διδασκαλία ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμιξίας παρὰ ἢ ἐκ τῆς ἀνι-

δρύσεως μεγαλοπρεπῶν διὰ τοὺς ὀλίγους ἐκπαιδευτηρίων.

Ἄλλ' ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου ἐπιβάλλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τινὰς λαοὺς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς χώρας των. Διὰ τοὺς Ἕλληνας ἰδίως ἀφαιρέσατε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ ἰδοὺ ἀρνεῖσθε τὸ πολυτιμότερον παρελθὸν καὶ τὸ ὠραιότερον αὐτῶν μέλλον. Ὅταν ἀναμνησθῶ τῆς ἱστορίας τῆς ἡμετέρας πατρίδος, νομίζω ὅτι ἡ θεία πρόνοια ἔθεσεν εἰς τὸ καιριότατον αὐτὸ κέντρον τῆς Μεσογείου θαλάσσης τὴν πανταχόθεν διασχίζομένην ὑπὸ τοῦ πόντου χώραν ἡμῶν, μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως, καθὼς ἐπὶ ὑψηλοῦ μέρους θέτει ὁ στρατηγὸς τὸν σκοπὸν πρὸς κατόπτευσιν τῶν κινήματων τοῦ ἐχθροῦ. Τοιούτῳ τρόπῳ καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνέκαθεν κατεπολέμησε τὸν ἰσχυρότατον ἐχθρὸν τῆς ἡμετέρας ἀνθρωπότητος, τοῦτέστι τὴν ἀνάγκην, παρατηροῦσα ποῦ ἡ ζήτησις καὶ ποῦ ἡ πληθώρα, ἐνεργοῦσα ἀκμαιότατον ἐμπόριον καὶ προμηθεύουσα τοὺς περίξ λαοὺς ἐκ τῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς.

Τὸ ἐμπόριον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἔχει ἱστορικὰς ἐκδουλεύσεις, συνδεομένας πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἡμετέρας φυλῆς. Ἐὰν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους, εἰς ἣν τὸ ἐμπόριον συνετέλεσεν ἐν τοῖς καιροῖς τῆς δουλείας καὶ ἀκόμη καὶ σήμερον πανταχόθεν συντρέχει (ὡς εὐκολώτατον εἶναι ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων μεγάλων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν νὰ γνωρίζωσι), ὡς ἐνθυμηθῶμεν τὸ ἐπαναστατικὸν ναυτικὸν ἡμῶν· ἦτο γνήσιον τέκνον τοῦ ἐμπορίου καὶ θὰ εἶναι αἰώνιον μνημόσυνον τῆς ἐμπορικῆς ἡμῶν ἀποστολῆς, διότι τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ἡμετέρου μεγάλου ἀγῶνος ὀφείλεται εἰς αὐτό. Τοιαύτην δύναμιν οἱ λαοὶ δὲν δεσμεύουσιν· ἐλευθερόνουσι μᾶλλον, ὅπως ἀνδρωθῆ, ἐνισχυομένη πρὸς τὸ μέλλον, διὰ τὸ ὅποιον κυρίως οἱ λαοὶ ζῶσιν. Ὅταν λοιπὸν λέγουσιν ἡμῖν, ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου εἶναι ἀπλή θεωρία, λησμονοῦσι τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα δυνάμει, τῆς ὁποίας εἶδομεν, ὅτι ἡ σημαντικότης καὶ ἡ δουλεία διατελοῦσιν εἰς προφανῆ ἀντίθεσιν.

Ἄλλ' εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ἀντιτάσσονται δύο

κυρίως ἐπιχειρήματα, τὰ ὅποια, ἀπορρέοντα ἐκ τοῦ πατριωτισμοῦ, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐξετασθῶσιν ἰδιαιτέρως· 1) ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου οὐσιάζει τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν εἰς τὴν ξένην καὶ 2) ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου δὲν δύναται νὰ γεννήσῃ καὶ ἐγκλιματίσῃ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ νέας τέχνας.

1ον. — Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν ἐννοῶ πῶς κατώρθωσεν ὁ πατριωτισμὸς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς περὶ εὐθυνείας ἢ ἀκριβείας ὑπολογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐννοῶ πατρίδα ἐνδοξον καὶ μεγάλην· ἀλλὰ νὰ μοι εἴπη τις, ὅτι, ἀγοράζων ἀκριβώτερα εἶμαι καλλίτερος πατριώτης, ἰδοὺ πρότασις ἀληθῶς περιέργος. Οὕτω δὲ ὁ τελειότερος πατριωτισμὸς συνίσταται εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης ἀγορᾶς ἀλλοτρίων. Πλὴν ἄνευ ἐπιμιξίας ὁ πολιτισμὸς καθίσταται χίμαιρα· καὶ τιαύτη φιλοπατρία ὀδηγεῖ ἀκριβῶς ὄχι εἰς τὴν δόξαν, ἀλλ' εἰς τὴν βαρβαρότητα, ὀπισθεν τῆς ὁποίας κρύπτεται ἡ ἀθλιότης.

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅμως, ὅτι προστατεύονται εἶδη μόνον βιομηχανίας· θέλετε χρησιμώτερον κλάδον τῆς ὑφαντικῆς; Ἐμποδίζομεν ἢ ἐπιβαρύνομεν τὰ ξένα ὑφάσματα· ἰδοὺ λοιπὸν μέγαλα κέρδη διὰ τὴν ἐγχώριον ὑφαντικὴν, ἐφ' ὅσον γίνεται κυρία τῆς ἀγορᾶς. Οἱ κεφαλαιοῦχοι τότε ρίπτονται εἰς τὴν εὐνοουμένην βιομηχανίαν καὶ ἐγκαταλείπουσιν τὰς ἄλλας τέχνας· ἰδοὺ, θὰ μοι εἴπη τις, ἡ πρόοδος τῆς ὑφαντικῆς, λησμονεῖ ὅμως, ὅτι ὀφείλεται εἰς μετάθεσιν ἀπλῆν κεφαλαίων καὶ ἔτι, διὰ νὰ ἀκμάσῃ εἰς κλάδος βιομηχανίας ἐχρειάσθῃ νὰ πτωχεύσωσιν ἄλλοι. — Ἄς ἐρωτήσωμεν δὲ καὶ τοὺς ἐργάτας τῆς ὑφαντικῆς· θὰ ἀποκριθῶμεν ἡμῖν, ὅτι συνέρρευσαν πολλοὶ ἐργάται, ὅτι κατὰ συνέπειαν ἐξέπεσε τὸ ἡμερομίσθιον καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄλου δὲν εἶναι εὐχαριστημένοι. Αὗται εἶναι αἱ συνέπειαι τῆς τεχνητῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας.

Θέλετε προσφορώτερον παράδειγμα ἢ τὸ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι; Προστατεύεται ὁ κλάδος αὗτος τῆς πνευματικῆς βιομηχανίας δι' ἰδιαιτέρων δαπανῶν τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἐνῶ ἡ πρώτη διανοητικὴ τροφή ἀγοράζεται ἐν τοῖς ἀλληλοδιδασκτικοῖς σχολείοις, δωρεὰν ἐν τούτοις αἱ ἐπι-

στῆμαι διδάσκονται. Ἴδου αἱ πλεῖσται εὐφυΐαι τοῦ ἔθνους συνέρρουσαν εἰς τὴν προστατευομένην βιομηχανίαν καὶ ἐγκατελείφθησαν τὰ λοιπὰ στάδια εἰς τοὺς προχειροτέρους νόας. Ἄλλ' οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἔκπτωσις τῶν ἐπιστημονικῶν μισθῶν καὶ ἡ μὴ ἀνάλογος πρὸς τὰ πνευματικὰ ἔργα ἐπίδοσις τῶν λοιπῶν ἐνασχολήσεων.

2ον. — Τὸ δεύτερον κατὰ τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας ἐπιχείρημα ἀναλύεται εἰς τὴν ιδέαν, ὅτι μόνη ἡ προστασία τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας δύναται νὰ ἐγκλιματίσῃ τέχνας νέας. Ἄλλ' ἐὰν ἡ βιομηχανικὴ ζωὴ τῶν ἔθνῶν εἶναι σημεῖον σταθερὸν τῆς προόδου αὐτῶν, εἰς οὐδεμίαν ἐποχὴν εἶδαμεν πρόοδον ὑπὸ διαρκῆ προστασίαν. Ἡ προστασία στηρίζεται εἰς τὴν αὐτὴν τῆς κηδεμονίας ἀρχὴν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς ταύτην μὲν οἱ πρεσβύτεροι διοικῶσι τοὺς νεωτάτους, εἰς ἐκείνην δὲ οἱ ἐντολοδόχοι (ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ δορυκτητῶν) κηδεμονεύουσι τοὺς ἐντολεῖς. Ἴδου λοιπὸν τὸ δοκοῦν ὀλίγων ἀνθρώπων ἀναπληροῦ τὴν σκέψιν τῶν πολλῶν καὶ, ὡς ὑπὸ σύνθημα πολεμικόν, ἡ βιομηχανία ἀκολουθεῖ τὰ κινήματα τοῦ στρατοῦ. Θέλει ἡ Κυβέρνησις σιδηρουργοὺς πλειοτέρους; Ἴδου σχηματίζονται, ὅπως οἱ λόχοι οἱ στρατιωτικοὶ διὰ διαταγμάτων, τότε προσδιορίζονται αἱ ποιότητες καὶ αἱ ποσότητες τῶν τεχνουργημάτων, ὅπως τὰ ὅπλα τῶν στρατιωτῶν. Μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν γνωρίζω ἄλλην μέθοδον καταλληλοτέραν νὰ καταστήσῃ ἀχρηστον τὸ λογικὸν τῶν ὑπηκόων. Διὰ τοιούτους λαοὺς ἡ λοιπὴ γῆ εἶναι ἔρημος καὶ ἡ στασιμότης εἶναι ἡ ἐλαφροτέρα ποινή. Συγκρίνοντες τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Ἕλληνας πρὸς τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, ἔχομεν τὴν πρακτικὴν κύρωσιν τῆς ἀληθείας ταύτης: ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Αἰγυπτιακὸς μῦθος εἶναι πιστὴ ἔκφρασις τοῦ ἔθνικοῦ τῶν δύο φυλῶν τύπου. Διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ Ποσειδῶν παριστάνετο ἐφ' ἀμάξης ὑπὸ ἵππων συρομένης· διὰ τοὺς Αἰγυπτίους ὁ Τυφὼν (ἡ θεότης τοῦ κακοῦ) ἀντεπροσώπευε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἔρημον ὡς ἔθνικα συνώνυμα. — Τοιοῦτοτρόπως ἐξηγεῖται τὸ καθολικώτερον αἴτιον τῆς προόδου, διότι ὑπὸ τὴν

αἰγίδα τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας ἡ μεταξὺ τῶν ἔθνῶν συναλλαγὴ δίδει τὴν ἰσχυροτέραν ἐντασιν εἰς τὴν οἰκοῦσαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν τοῦ συναγωνισμοῦ, δύναμιν ἀνυπολογίστου σημασίας πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ διαρκὴς προστασία δὲν ὑποστηρίζεται πλέον σπουδαίως, ὁ προσωρινὸς περιορισμὸς τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας διδάσκεται ὑπὸ τινῶν ὡς πανάκεια βιομηχανικὴ. Αὕτῃ ἦτο ἡ ιδέα καὶ τοῦ Colbert, ἐν τούτοις ἡ προστασία του μετεβλήθη κατόπιν εἰς κανονικὴν καὶ διαρκῆ, διὰ νὰ ἐξηγῆ τὴν Αἰσωπικὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ παθήματι τοῦ ἵππου, ὅστις, διὰ νὰ ἀποδιώξῃ τὴν εἰσερχομένην εἰς τὸν λειμῶνα του ἔλαφρον κατέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ τὸν χαλινὸν τοῦ ὁποίου ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν.

Οἱ τὴν ιδέαν ταύτην ὑποστηρίζοντες καὶ ἐν τούτοις μὴ ἀποχωριζόμενοι τῶν ἐλευθέρων ἀρχῶν τῆς ἐποχῆς, ἐπηρρεάζονται ἐκ τῆς λεγομένης κλασικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἥτις καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας διοργανίζει τὰς ψυχὰς τῆς νεολαίας εἰς τὰ σχολεῖα. Ἐὰν ὑποβάλωμεν τὴν ιδέαν ταύτην εἰς ἱστορικὴν ἀνατομίαν, βλέπομεν, ὅτι βᾶσις αὐτῆς εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, ἥτις ἐχρησίμευσεν εἰς μὲν τοὺς ἀρχαίους νομοθέτας πρὸς σύνταξιν τῆς πολιτείας αὐτῶν, εἰς ὅλους δὲ τοὺς Utopistes, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τῶν νεωτέρων μεταρρυθμιστῶν, νὰ ὑποσχεθῶσι τὰς φανταστικὰς αὐτῶν κοινωνίας. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ιδέα τῆς προσωρινῆς προστασίας στηρίζεται μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅτι αἱ κοινωνικαὶ βελτιώσεις εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνωθέν τινος ὀργανισμοῦ, τοῦ κυβερνητικοῦ ὀργανισμοῦ, ἀναγκαίαν δὲ ἔχει συνέπειαν, ὅτι ὅσον στερεώτερος εἶναι ὁ ὀργανισμὸς οὗτος, τόσον καὶ τὰ ἀποτελέσματα βεβαιότερα. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι τὸ μεγαλείτερον κοινωνικὸν ἔκτρομα τοῦ παρελθόντος, ὁδηγεῖ εἰς τὴν δεσποτείαν καὶ ἐξηγεῖ τὴν θεωρίαν τοῦ Καλιγούλα, καθ' ἣν «ἡ οἱ βασιλεῖς εἶναι θεοὶ, ἡ οἱ λαοὶ εἶναι κτήνη.»

Πλὴν, ἐὰν συγκρίνωμεν ἐν γένει τὴν Ἀσιατικὴν κοινωνίαν πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν, παρατηροῦμεν, ἐκ φυσιολογικῶν καὶ

κλιματικῶν λόγων, εἰς τὴν πρώτην τὸν ἰσχυρότερον ὀργανισμόν καὶ εἰς τὴν δευτέραν σχετικῶς τὸν ἀσθενέστερον. Ἐὰν πάλιν συγκρίνωμεν πρὸς ἄλληλα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, βλέπομεν, ὅτι παρὰ τοῖς μὲν ἐξέχει ἡ δημοκρατικὴ τάσις, παρὰ τοῖς δὲ ἡ μοναρχικὴ. Λοιπὸν εἰς ἀμφοτέρας τὰς συγκρίσεις ἡ ὀπισθοδρόμησις εἶναι σταθερῶς πρὸ τὸ μέρος τῶν ἀνωθεν ὀργανισμῶν. Ὅποια εἶναι τῶ ὄντι ἡ θέσις τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας, καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τῆς Τουρκίας! Ὑποθέσατε δὲ καὶ τὸν ἐναρετώτερον ἐκ τῶν ἀνωθεν ὀργανισμόν· θέλετε καλλίτερον ἀπὸ τὸν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου; Ἐν τούτοις τὸ καλὸν ὅπερ ἐπροξένησεν ὁ φιλόσοφος βασιλεὺς εἶναι μικροσκοπικὸν ἐνώπιον τοῦ διαδόχου, τὸν ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον. Ἡ διόρθωσις ἔρχεται κάτωθεν· διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις τῶν λαῶν πρέπει νὰ ἐνεργῶσιν ἀκωλύτως, μετ' ἐλευθερίας. Ἐνθυμοῦμαι δὲ λόγον τοῦ μεγάλου πολίτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου (ἀνεξαρτήτως τῶν πολιτικῶν φρονημάτων τοῦ ἀνδρός) πρὸς τοὺς ὅλα τὰ κακὰ τῶν τότε καιρῶν ἀποδίδοντας εἰς τὴν κυβέρνησίν του· « νομίζεται κοινῶς, τοῖς ἔλεγε, ὅτι τὸ ψάρι βρωμᾷ ἀπὸ τὸ κεφάλι ὄχι, συμπολιταί· πιστεύσατέ με . . . εἶμαι ἰατρός . . . τὸ ψάρι βρωμᾷ ἀπὸ τὴν κοιλιὰ . . . »

Τῶ ὄντι ὁ λαὸς εἶναι τὸ μέγα τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ἐργαστήριον· ἐὰν μοι εἴπη τις, ὅτι ἡ ράβδος τοῦ Μωϋσέως σῴζεται εἰς χεῖρας ἀνθρωπίνους, θὰ τὸν παρακαλέσω νὰ μαρτυρήσῃ τὸν εὐτυχῆ θνητόν. Αὕτῃ ἀκριβῶς εἶναι ἡ φιλοδοξία τῆς προστασίας· ἂν τὴν ἀκούσητε, καὶ τὰ δάση τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ μεταβάλλῃ εἰς τοὺς ἀρωματικούς τῶν θερμῶν κλιμάτων δεινῶνας. Ἐν τούτοις ἡ ὀμαλὴ τῶν ἐθνῶν ἀνάπτυξις δὲν ἔχει ἀνάγκην θαυμάτων· ἀρκεῖ εἰς αὐτὴν τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ἐν τῇ φυσικῇ ἁρμονίᾳ τῶν ὅλων ἀτομικῶν συμφερόντων. Ἐὰν κλάδος τις βιομηχανίας συμφέρῃ εἰς τὸ ἔθνος, τὸ γνωρίζουν κάλλιον οἱ ἐπιχειρηματῆαι, ἢ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ τελειοτέρου ὀργανισμοῦ· ἐὰν δὲν δύναται νὰ ζήσῃ, τότε περιττὸν νὰ ὑπάρχῃ. Ἡ δὲ Κυβέρνησις, ἣτις φορολογεῖ τοὺς μὲν, διὰ νὰ δωρῇ

τοῖς δὲ, καθίσταται συνένοχος δεινοῦ ἀρπαγῆς ἐγκλήματος.

Ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν περὶ ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας ἀρχῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἄλλοι μὲν λαοὶ μόνον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν φιλοσοφούντων κατὰ βάθος αἰσθάνονται, παρ' ἡμῶν δὲ ἔχει κοινὰς καὶ ὁ ἀπλοϊκώτερος χωρικός, ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἔμπορίου εἰσήχθη μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας. Ὅχι ὅτι δὲν ἐγένοντο καὶ ἀπόπειραί τινες ἐναντίον αὐτῆς· θὰ ἐκθέσω τὰς οὐσιωδέστερας καὶ θὰ ἰδῆτε, ὅτι ἀπέτυχον ὅλαι.

Κατὰ τὸ 1838 συνεστήθη φεσοποιεῖον ὑπὸ τοῦ Λέλλη, ἐχορηγήθη ὀκταετὲς προνόμιον, ἀπηγορεύθη ἡ ἀνίδρυσις ἄλλου φεσοποιείου, ἐδόθησαν γαῖαι καὶ τελωνιακαὶ ἀτέλεια. Κατὰ τὸ 1839 ἐσυστήθη ὑπὸ τῶν Τζούχλου καὶ Δουρούτη μεταξουργεῖον· προνόμιον καὶ ἐδῶ ὀκταετὲς κατὰ παντὸς ἄλλου ὁμοίου καταστήματος, παρεχωρήθησαν γαῖαι εἰς ὅλας τὰς πρωτεύουσας τῶν νομῶν, ἐπικαρπῆαι δημοσίων γαιῶν, τελωνιακαὶ ἀτέλεια. Κατὰ τὸ 1842 ἐπροστατεύθη τὸ ὑελουργεῖον τοῦ Τόσχε καὶ ἡ ζαχαροποιεῖα τῶν Ροβέρτου καὶ Βιλλερόα, ἐδόθη εἰς τοὺς τελευταίους δεκαετὲς προνόμιον πρὸς κατασκευὴν ζαχάρεως ἐκ κοκκινογουλίων, ἐδόθη μεγίστη ἐκτασις γῆς πολυτίμου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Λοκρίδος, ἐπικαρπῆαι δασῶν καὶ τελωνιακὴ ἀτέλεια· ὡς ἐπίμετρον δὲ ἐδόθη ἀπροσδιορίστου διαρκείας προνόμιον διὰ τὴν κατασκευὴν ζαχάρεως ἐκ μυστηριώδους τινος φυτοῦ μὴ γνωστοποιηθέντος, τὸ περίεργον, εἰς τὴν προστατεύουσαν Κυβέρνησιν. Κατὰ τὸ 1846 ἐσυστήθη βαμβακοκλωστικὸν κατάστημα ἐν Πάτραις ὑπὸ τοῦ Φωτεινοῦ· ἰδοὺ γαῖαι, ἀτέλεια, πιστώσεις χρηματικαί. Κατὰ τὸ 1849 ἐγένετο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως χρηματικὴ χορηγία εἰς τὸν Στεφόπουλον πρὸς σύστασιν μεταξοῦφαντικοῦ καταστήματος. Κατὰ τὸ 1856 ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις προνομίου διὰ τὴν ἐξ ἀσφοδέλων κατασκευὴν οἰνοπνεύματος. Κατὰ τὸ 1859 παρεχωρήθη μὲν εἰς τὰς μοναχὰς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ εἰσοδήματος 27 ἐργαστηρίων πρὸς ἐμφύχωσιν τῆς μεταξοφαντικῆς αὐτῶν, ἐσυστήθη δὲ ἡ ἑταιρία τῆς ἑλληνικῆς οἰνοποιίας εἰς τὴν ὁποίαν τὸ δημόσιον

ταμείον ἐγένετο συνέταιρος κατὰ τρεῖς χιλιάδας μετῶχας. — Ὅλαι αὐταὶ αἰ ἀπόπειραι ἐναυάγησαν· εἰς μάτην καὶ αἰ χρηματικαὶ συνδρομαὶ καὶ αἰ ἐπίσημοι ὑποσχέσεις· ὑπὸ τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα ἡ προστασία δὲν δύναται νὰ ἀνθῆσῃ. Εἰς τὸν τόπον τοῦτον πᾶν ὅ,τι ἔχει τὴν ὁσμὴν προνομίου, εἰς ἑλλάδας τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι βιώσιμον.

Ἄς ἐπιθεωρήσωμεν ἐν τούτοις καὶ τοὺς καρποὺς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου, ἧτις κατὰ κανόνα ἐπεκράτησε παρ' ἡμῶν. — Ἐὰν παραλείψωμεν τὰ ἐπὶ τῆς ὅλης βιομηχανίας τῶν ἐθνῶν 80 τοῦλάχιστον τοῖς % μικρὰ καὶ ἀφανῆ οὕτως εἰπεῖν τεχνουργεῖα, (διότι πολλοὶ ἀκόμη ἐνθυμοῦνται τὸν πρὸ 25 ἐτῶν μηδαμηνὸν ἀριθμὸν τὸν ἐν Ἀθήναις ὑποδηματοποιείων, ραπτικῶν, ἐπιπλοποιείων καὶ λοιπῶν τοιούτων ἐργαστηρίων, ὅλοι δὲ βλέπουσι τὴν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐπίδοσιν τῶν τοιούτων τεχνῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐν γένει τῆς ἡμετέρας μικροβιομηχανίας), θέλομεν ἐκθέσει τὴν ἀπροστάτευτον πρόοδον κεφαλαιωδεστέρων κλάδων τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. — Ὅποια ἦτο ἡ παρ' ἡμῶν σιδηρουργία εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νεωτέρας ἀποκαταστάσεως ἡμῶν! Ὑπάγετε εἰς Σύρον, θὰ ἰδῆτε ὅτι ἡ κυριωτέρα ὁδὸς τῆς νέας πόλεως ἀποτελεῖται ἐκ σιδηρουργείων τελειοποιημένων· τὸ ὠραιότερον τῆς Ἀνατολῆς σιδηρουργεῖον εἶναι τὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀτμοπλοίας ἐν Ἐρμούπολει, πρὸς τὸ ὁποῖον συναγωνίζονται τὰ ἐν Πειραιεῖ· τὰ καταστήματα ταῦτα ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας. — Ἡ ἀτμοκίνητος καθ' ἡμᾶς βιομηχανία ἔλαβεν εὐρυτάτας ἀναπτύξεις χωρὶς ὑποστήριξιν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως· καὶ οἱ μὲν ἀτμόμυλοι ἡμῶν προμηθεύουσιν ἐκ Σύρου καὶ Πειραιῶς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ δὲ βιομηχανία τοῦ βάμβακος καὶ τῆς μετάξης συνεταίρισθησαν τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ. Ἡ ἐν Πάτραις τῷ 1849 προστατευομένη βαμβακοκλωστικὴ ὠχρίᾳ ἀπέναντι τῆς νεωτέρας ἀναπτύξεως ἐν Ἀργεῖ, ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν Λεβαδείᾳ, ὀφειλομένης εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων διὰ τὴν ζήτησιν καὶ καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ βάμβακος ἐνεκεν τῶν πολέ-

μων τῆς Ἀμερικῆς. — Ἐὰν τὸ προστατευθὲν μεταξουργεῖον, ὡς ἠκούσατε, ἐμαρᾶνθη, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου ἐδημιούργησεν κατόπιν ἑπτὰ, ἡ δὲ τελευταῖον στασιμότης τῶν ἔργων αὐτῶν ὀφείλεται ὄχι εἰς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ αἰτίαν, ἀλλ' εἰς ἄλλους κοινωνικοὺς τῆς Ἑλλάδος λόγους καὶ ἰδίως εἰς τὴν γενικὴν τοῦ σκώληκος ἀσθένειαν.

Οἱ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως δημοσιευόμενοι πίνακες δίδουσιν ἡμῖν λίαν ἐμφαντικὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος πληροφορίας. Κατ' αὐτοὺς ἡ μικρὰ σαπωνοποιία ἄνευ οὐδεμιᾶς, σημειώσατε, βροθείας, κατὰ τὸ 1860 ἐξαγαγοῦσα 8 χιλ. δραχμῶν προϊόντα, μετὰ 14 ἔτη ἐξήγαγε σχεδὸν ἑκατονταπλάσιον ποσὸν (171,910 δραχ.). — Ἡ βυρσοδεψικὴ βιομηχανία, ἧτις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τῆς προστασίας, λησμονεῖ τὴν ἐν τῇ ἐμπορικῇ ἐλευθερίᾳ ἀκμὴν τῆς, διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ταύτην τὰς συνεπείας διαφόρων ἐμπορικῶν καὶ κοινωνικῶν κλονισμῶν. Πρόχειρος εἶναι εἰς ἀπόδειξιν ἡ δύναμις τῶν ἀριθμῶν· τῷ ὄντι ἐνῶ εἰς τὰ 1851 τὰ βυρσοδεψεῖα τῆς Ἑλλάδος ἐξήγαγον δέρματα ἀξίας 121 χιλ. δραχμῶν, μετὰ 11 ἔτη ἐξήγαγον εἰκοσαπλάσιον σχεδὸν ποσὸν (2,329,000) καὶ μετὰ 23 ἔτη πλεόν τοῦ πεντηκονταπλάσιου (6,344,527).

Ὅποια δὲ ἦτο ἡ ναυτιλία ἡμῶν μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος; Ὀλίγα ἤρωϊκὰ σκάφη, κατατρυπημένα ὑπὸ ἐχθρικῶν σφαιρῶν, ἰδοὺ ὁ ἡμέτερος ἐμπορικὸς στόλος. Ὑπὸ τὴν πνοὴν ὅμως τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας, ἄνευ προστασίας, ἰδοὺ τί εἰργάσθη τὸ ἑλληνικὸν περὶ τὴν θάλασσαν ἐνστικτον· ἄς ὀμιλήσωσι πάλιν οἱ ἀριθμοί. — Εἰς τὰ 1860 εἶχομεν πλοῖα 4,070, χωρητικότητος 263 χιλ. τόνων μετὰ ναυτῶν 23,842. Ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὕτη, ὁλοῦν προβαίνουσα, εἰς τὰ 1866 ἀριθμεῖ πλοῖα 5,156, χωρητικότητος 297 χιλ. τόνων μετὰ ναυτῶν 25 χιλιάδων. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ κόσμου ναυτιλίᾳ εἶναι ἐμφαντικώτατοι, διότι ὀφειδενύουσιν, ὅτι ἀναλόγως μὲν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶναι πρώτη ναυτικὴ χώρα τοῦ κόσμου, μὴ λογιζομένης δὲ τῆς ὀλιγανθρωπίας τῆς, ἔρχεται μὲν ἕκτη εἰς τὴν εὐρωπαϊ-

κὴν οἰκογένειαν, προέχει δὲ τριῶν αὐτοκρατοριῶν, τῆς ῥωσικῆς, αὐστριακῆς καὶ τῆς τουρκικῆς, δύο μεγάλων βασιλείων, τοῦ πρῶσσοῦ καὶ τοῦ ἰταλικοῦ, μὴ λογιζομένων τῶν ὑποδεεστέρων.

Ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ γενικοῦ ἐμπορίου ἡμῶν ὁ τόπος, ὅστις πρὸ τριακονταετίας ἦτο ἀπλῶς ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, εἰς τὰ 1858 εἰσάγει καὶ ἐξάγει ὁμοῦ 73,066,000 δραχμὰς εἰς ἀξίαν βιομηχανημάτων, εἰς δὲ τὰ 1864 ἡ εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή αὐτοῦ ἀναβαίνει ζωηρότερον εἰς 93,288,000. Ἡξεύρω ὅτι εἰς τοὺς μεγάλους τούτους ἀριθμοὺς δὲν ἐπιχαίρουσιν ὅλοι, ἔσοι ἰδίως γνωρίζουσι τὴν εἰσαγωγήν μείζονα· ἀλλ' ἡ λύπη τῶν ἔχει τῶ ὄντι πολλὴν δόσιν ἀστείου, διότι δὲν δύνανται ποτὲ νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι, λαμβάνοντες τὰ ξένα προϊόντα, δὲν δίδομεν τί εἰς ἀντάλλαγμα, οὐδ' ὅτι εἴμεθα ὁ κατὰ παρὰ χῶρησιν ἀμαρτωλὸς τῆς γῆς λαὸς, διὰ νὰ θερίζωμεν ἐκεῖ ὅπου δὲν ἐσπείραμεν.

Ἄλλ' ἀφίνοντες τοὺς ἀριθμοὺς κατὰ μέρος, ἅς ἐξετάσωμεν τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τινὰς ὄψεις τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἀποκαταστάσεως. Τί ἦτον ἡ ἡμετέρα χώρα πρὸ τριακονταετίας καὶ τεσσαρακονταετίας! Σήμερον δὲ ἡ ἀτομικὴ εὐημερία εἶναι ἔργον κοινοτάτης ἀποδείξεως· καλλίτεραι οἰκίαι, εὐπρεπέστερα ἐνδύματα καὶ ὑγιεινότερα τροφή, ἰδοὺ ἀγαθὰ ἀφθόνως ἐν τῶ λαῶ διαμεμοιρασμένα. Πόλεις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀνηγέρθησαν πολυδάπανοι, αἱ πεδιάδες ἐκαλύφθησαν ὑπὸ πλουσίων φυτειῶν, κατὰ πᾶν σχεδὸν βῆμα βλέπει τις τὸν ἑκατονταπλασιασμόν, τοῦλάχιστον, τῶν μετὰ τὸν ἀγῶνα Ἑλληνικῶν κεφαλαίων.

Ὅποιος ἦτον ὁ πληθυσμὸς ἡμῶν μετὰ τὴν φοβεράν ἐκείνην ἐποχὴν, ἣτις ἐσχημάτιζεν ἥρωας ἀφ' ἑνὸς καὶ θύματα ἀφ' ἑτέρου; Ἐν τούτοις ἅς ἀκούσωμεν τὴν ἱκανῶς παρηγορητικὴν φωνὴν τῆς ἀδεκάστου Στατιστικῆς ἐπιστήμης, διότι, κατὰ τὸν K. Legoyt, ἡ Ἑλλάς, εἰς μὲν τὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἔρχεται μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν· ἐνῶ δὲ τὴν τρίτην ἔχει θέσιν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ οἰκογενείᾳ καὶ κατὰ

τὴν αὐξήσιν τῶν οἰκογενειῶν καὶ τὴν πολλαπλασίασιν τῶν οἰκιῶν, τὸ περιεργώτερον εἶναι, ὅτι τῆς νεαρᾶς Ἑλλάδος ὁ κυρίως βιομηχανικὸς πληθυσμὸς ὑπερέχει ἀναλόγως κατὰ πολὺ τὸν τῆς μεγάλης Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας. — Ὅποια δὲ ἦτο ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος, ὅταν κατὰ τὸ 1833 μόλις ἀνέβαινον εἰς 7 ἑκατομμύρια δρ. τὰ τακτικὰ ἔσοδα τοῦ δημοσίου ταμείου; Ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1876 τὰ τακτικὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους ὑπελογίσθησαν εἰς 39 ἑκατομμύρια.

Πῶς οἱ ἄνθρωποι διαιτῶνται καλλίτερον, ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει ταχέως, ὁ δημόσιος θησαυρὸς πενταπλασιάζεται καὶ ἔπειτα ὅλα ταῦτα κατορθοῦνται ἀνευ βιομηχανίας; Παρατηρήσατε τὸ ὑψωμένον ἐν τῷ τόπῳ ἡμῶν ἡμερομίσθιον· ὅποιον ἦτο ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς προστατευτικῆς ἀγγαρείας! Δὲν ἦτο κατὰ πολὺ σημαντικώτερον εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀνεξαρτησίας ἡμῶν. Καὶ ἐν τούτοις τότε ἡμεθα ὀλίγιστοι. Πῶς; ἐνῶ πολλαπλασιάζονται οἱ ἐργάται ἡμῶν, αὐξάνει τὸ ἡμερομίσθιον τῶν; Ἄρα γε ἡ Ἑλλάς ἀποτελεῖ ἐξαιρέσιν τοῦ οἰκονομικοῦ κανόνος; Ὁχι· δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη τοιαύτη ἐξαιρέσις. Τὸ Ἑλληνικὸν ἡμερομίσθιον ἀναβαίνει ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, διότι ζητοῦνται ἔργα πλειότερα. Ἴδου τὸ μυστήριον. Ἄλλ' ὅταν ζητοῦνται ἔργα πλειότερα, ἡ βιομηχανία εἶναι, ἄρα γε, διὰ τοῦτο νεκρά;

Ἐξεθέσαμεν ἐν μικρογραφίᾳ τὴν βιομηχανικὴν κίνησιν τῆς Ἑλλάδος· κατ' οὐδὲν προσέκρουσε πρὸς τὴν μεγάλην τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου ἀρχήν. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ὁ τόπος ἐξεπλήρωσε τὸν προορισμὸν του, ἐνόσω ἡ Αἴγινα εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἔτρεφεν 800 χιλ. κατοίκων διὰ τῆς βιομηχανίας τῆς, τὸ δὲ Βέλγιον ἐν ἴσῃ περίπτου ἐκτάσει πρὸς τὴν Πελοπόννησον περιέχει δεκαπλάσιον πληθυσμὸν καὶ εἶναι τὸ ἀγλαῖσμα τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀκμῆς. Ἄλλ' ὡς γνωστὸν ἡ πρόδος τῶν ἐθνῶν δὲν αὐτοσχεδιάζεται, τῆς δὲ βιομηχανίας ἡ ὀριστικὴ ἐμπέδωσις ὀφείλεται εἰς τὰ μεγάλα κεφάλαια καὶ τοὺς μεγάλους πληθυσμούς. Τὰ δημιουργεῖ καὶ δημιουργεῖται

ὑπ' αὐτῶν, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ζωὴ τῶν ἔθνῶν δὲν μετράται εἰς ἡμέρας καὶ ἔτη, ἀλλ' εἰς αἰῶνας.

ΚΡΙΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΕΝ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙ ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΕΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ.

Ἐν ᾧ πᾶσαι τῆς Εὐρώπης αἱ Κυβερνήσεις πλὴν τῆς Τουρκικῆς, περὶ πλείστου ποιούμεναι τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, σπουδαίως καὶ πατρικῶς μεριμνῶσι περὶ τῆς προαγωγῆς, προόδου καὶ τελειοποιήσεως αὐτῆς, οἱ δὲ φιλόμουσοι ὑπουργοὶ αὐτῶν συναισθανόμενοι τὴν ἱερότητα τῶν καθηκόντων τῆς θέσεως τακτικῶς κατ' ἔτος δημοσιεύουσι διὰ τοῦ τύπου μακρὰς καὶ λεπτομερεῖς ἐκθέσεις περὶ τῆς δημοτικῆς, μέσης καὶ ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ οὕτω τὴν κατάστασιν αὐτῆς ὑποβάλλοντες εἰς τὴν κρίσιν τῶν λογίων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, καθηγητῶν τε καὶ διδασκάλων, σπουδαίας προκαλοῦσι συζητήσεις καὶ κρίσεις ἐπὶ τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ ἐπανορθώσεως δεομένων, ἐν ᾧ, λέγω, ταῦτα γίνονται παρὰ τοῖς σοφοῖς καὶ πεπολιτισμένοις ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης, ἡμεῖς καὶ μόνοι ἐν τῷ προτύπῳ ἡμῶν βασιλείῳ, καίπερ συναισθανόμενοι τὴν γενικὴν τῆς ἐκπαιδεύσεως καχεξίαν, ἀγνοοῦμεν ὅμως κατ' ἀκρίβειαν τὰ κατ' αὐτήν.

Διότι οἱ κατὰ καιροὺς ἀναλαμβάνοντες τὰς ἡνίας τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας φιλόμουσοι ὑπουργοὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μακαρίτου Χριστοπούλου ὡς πολιτικὰ κεφάλαια μεταχειριζόμενοι καὶ τὸ πολυτιμότερον τοῦ ἔθνους ἀγαθόν, τὴν ἀληθῆ ἐκπαιδεύσιν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο πάντοτε πρὸς ἰδίους σκοποὺς, οὐδέποτε ἔσχον τὴν γενναιότητα καὶ εὐκαιρίαν, ἀπομιμούμενοι τὰ καλῶς καὶ σοφῶς παρὰ τοῖς ἄλλοις γιγνόμενα, νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τὸ ἔθνος τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν

καὶ ταύτην ὑποβάλλοντες εἰς τὴν βάσανον πάντων τῶν λογίων αὐτοῦ, δραστήρια νὰ λάβωσι μέτρα κατὰ τῆς προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπαυξανούσης καχεξίας τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τῆς κατωτάτης μέχρι καὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος αὐτῆς, ἀλλὰ πολλοὶ αὐτῶν ἀδιαφοροῦντες περὶ τῶν κακῶς γινομένων ἐπὶ τοσοῦτον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίτασιν τοῦ κακοῦ ὥστε τις αὐτῶν ἐντεῦθεν ὀρμώμενος καὶ θελήσας μὲν νὰ ἐπιφέρῃ διόρθωσιν τινα, ἀπελπισθεὶς ὅμως παρέβαλε τὴν ἀπευκταίαν ταύτην κατάστασιν πρὸς τὴν κόπρον τοῦ Λυγείου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς μίαν προσθεὶς, ἐκὼν ἄκων ἀπεχώρησεν ἐννοήσας ἐπὶ τέλους ὅτι ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ τῶν κακῶς ἐχόντων θεραπεία, Ἡράκλειον ἀπαιτοῦσα δύναμιν.

Καὶ ὁ μὲν τοῦτο παθὼν ὑπουργὸς κατ' ἐξαιρέσιν τῶν προκατόχων καὶ διαδόχων ἐφιλοτιμήθη νὰ συντάξῃ ἔκθεσιν πολλὰ καὶ ποικίλα περιέχουσαν νομοσχέδια πρὸς διόρθωσιν τοῦ νοσοῦντος ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ ἐν παραρτήματι αὐτῆς, διαβιβασθείσης πρὸς τὸν βασιλέα, νὰ ἐπισυνάψῃ καταστατικὸν πίνακα τῆς καθόλου ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι.

Ἐντελῶς δὲ ἀκατανόητον καὶ λίαν παράδοξον φαίνεται ὅτι ὁ ταῦτα καλῶς ποιήσας ὑπουργὸς περιῆλθεν εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτόν· διότι ἐν ᾧ προηγουμένως ἀποπειραθεὶς νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ ἀποτυχῶν ᾤκτειρε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἀκολούθως ἐπιλήσμων τούτου γενόμενος, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξῆρε τὴν ἐν Ἑλλάδι πρόοδον τῆς παιδείας ὅπως τῷ βασιλεῖ εὐαρεστήσῃ, ὥστε ἐτόλμησε νὰ διίσχυρισθῇ ἐν τέλει τοῦ παραρτήματος ὅτι ἡ Ἑλλάς καίπερ μικρὰ, ὑπερτερεῖ ὅμως κατὰ τὴν παιδείαν πολλὰ τῶν ἀπ' αἰῶνων ἀποκατεστημένων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. «Ἡ ἐν γένει πρὸς τὴν παιδείαν ἐπίδοσις τοῦ ἔθνους λέγει, εἶναι τοιαύτη ὥστε πολλὰ τῶν ἀπ' αἰῶνων ἀποκατεστημένων κρατῶν ὑπολείπονται ἡμῖν ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων. Ἐὰν δὲ ἀποδεκτὰ γίνωσι τὰ συνταθέντα νομοθετήματα περὶ βελτιώσεως ὅλων τῶν κλάδων τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐλπίζω ὅτι ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ θέ-

λομεν ὑπερτερῆσει κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν παιδευομένων πολλὰ τῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν.»

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τέρψιν τῶν ἀκροατῶν καὶ ψυχαγωγίαν τῶν ἀναγνωστῶν λεγόμενα καὶ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν θωπεύοντα ἀνταποκρίνονται ἄρα γε πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πραγματικότητα καὶ δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς φάρμακα πρὸς θεραπείαν τοῦ νοσήματος; οὐχὶ βεβαίως. Διότι ὡσπερ ἐν τῇ Ἰατρικῇ πρῶτιστον ἔργον καὶ καθήκον παντὸς ἱατροῦ ἐστὶν ἡ διάγνωσις τῆς ἀσθενείας, δεύτερον δὲ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἐρειδομένη θεραπεία αὐτῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρῶτιστον ἔργον τοῦ πολιτικοῦ ἐστὶν ἡ διάγνωσις καὶ ὁμολογία τῶν ἐλλείψεων καὶ ἀτελειῶν αὐτῆς καὶ εἶτα ἡ σπουδὴ καὶ μέριμνα τῆς θεραπείας αὐτῶν.

Αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀπαιτεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἐν τῇ παιδείᾳ, ἀναπόσπαστον καὶ οὐσιῶδες ἀποτελούση μέρος τῆς πολιτείας. διότι ἐκ μὲν τῆς ὁμολογίας καὶ παραστάσεως τῆς ἀληθείας, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾖ αὕτη, σχηματίζεται πεποίθησις γενικὴ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, καθίσταται ἐπαισθητὴ ἢ τῆς ἐπανορθώσεως αὐτῶν ἀνάγκη καὶ ἐντεῦθεν δύναται νὰ προκύψῃ ὠφέλεια καὶ θεραπεία τοῦ νοσήματος. Ἐκ τοῦ ψεύδους ὅμως καὶ τῆς ἀποκρύψεως τῆς ἀληθείας πάντοτε βλάβη καὶ ζημία προσγίγνεται τοῖς πράγμασι. Διότι τοῦ μὲν ἡ δύναμις σαθρὰ καὶ ἡ διάρκεια βραχυχρόνιος, ἐκείνη δὲ πανσθενῆς οὔσα αἰώνιον ἔχει τὸ κῦρος καὶ πάντοτε θριαμβεῦει ἐπὶ τέλους, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν καταπολεμηθῇ ἐν ἀρχῇ.

Μήπως ἐκ τῆς ψευδοῦς ἐκείνης παραστάσεως τῶν τῆς παιδείας ἐβελτιώθησαν κατὰ τι τὰ πράγματα ἐντὸς τοῦ μετὰ ταῦτα πενταετοῦς χρονικοῦ διαστήματος; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Οὐμὴν ἀλλὰ καὶ πολλῶ χειρόνα κατέστησαν. Διότι τῆς νόσου εἰσδυσάσης εἰς πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τοῖς πᾶσιν ἐπαισθητὴ καὶ ἀνιαρὰ κατέστη ἡ καχεξία αὐτῆς, ἐξ ἧς ὀρμώμενοι οἱ δύο τελευταῖοι ὑπουργοὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου κατώρθωσαν μὲν νὰ προπαρασκευάσωσι τὴν ἀνασύστασιν τοῦ διδασκαλείου πρὸς βελτιώ-

σιν τῆς εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν ἐκφραλισθείσης δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅπερ καὶ ὡς ἰδρῦθη βάσεις λίαν ἀμφίβολόν ἐστι διὰ πολλοῦς λόγους ἂν θα δυνηθῆ νὰ παραγάγῃ τὰ προσδοκώμενα ὑπὸ τῶν οὕτω ἰδρυσάντων αὐτὸ ἀποτελέσματα. Τὴν μέσσην ὅμως καὶ ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ἐγκατέλιπον εἰς τὴν τύχην ὡς πλοῖον ἀνερμάτιστον ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους φερόμενον ἄνευ πυξίδος καὶ πηδαλίου.

Ὅτι δὲ τὰ πράγματα κατὰ κακὴν μοῖραν οὕτως ἔχουσι καὶ ὅτι ἡ προμνημονευθεῖσα δευτέρα ἀπόφανσις τοῦ ὑπουργοῦ στερεῖται πάσης ὑποστάσεως ἀληθείας, ἐν καὶ μόνον παράδειγμα ἀρκοῦμαι νὰ προσαγάγω πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν λεγομένων παραβάλλων τὴν ἐν Ἑλλάδι παιδείαν οὐχὶ πρὸς τὴν τῶν πρωτευόντων ἢ δευτερευόντων καὶ ἀπ' αἰώνων ἀποκατεστημένων τῆς Εὐρώπης κρατῶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς παιδείας ἐνὸς τῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ βαθμίδι τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως ἰσταμένων, καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ Οὐγγαρία, ἵνα καταφανῆ ὅτι οὐ μόνον δὲν προέχομεν, ἀλλ' ἔτι καὶ κατὰ πολὺ ὑστεροῦμεν ἐκείνου, ὅπερ θεωρῆται τελευταῖον καὶ ἔσχατον κατὰ τὴν παιδείαν.

Ἄλλὰ μήπως ὁ ὑπουργὸς μόνον ἐκεῖνος πέραν τοῦ δέοντος ἐπὶ σκοπῶ ἐξῆρε τὴν πρόοδον τῆς ἐν Ἑλλάδι παιδείας; οὐχὶ βεβαίως. Διότι καὶ τῶν πρωτάνεῶν τις τοῦ Πανεπιστημίου ἐπὶ δημοκοπία μεγαλαυχῶν ποτε ἐπὶ τοσοῦτον ἀνύψωσε τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον, ὥστε ἀσυστόλως ἀπεφῆνατο ἀγορεύων τοῖς κεχηνόσιν ἀκροαταῖς ὅτι ὀλίγιστα τῶν τῆς Εὐρώπης πανεπιστημίων δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸ ἡμέτερον, τοῦ ὁποίου ὅμως ἕτερος πρύτανις φίλος τῆς ἀληθείας καὶ ἐχθρὸς τῆς δημοκοπίας τὴν ἀληθῆ θέσιν καὶ κατάστασιν αὐτοῦ ὀρθῶς ἐκτιμήσας, ἀπροκαλύπτως ὡμολόγησεν ὅτι πυρῆνα μόνον Πανεπιστημίου ἔχομεν καὶ οὐχὶ πλήρες Πανεπιστήμιον κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως σημασίαν καὶ ὅτι τῶν γυμνασίων ἡ κατάστασις ἐστὶ φεβερὰ. Καὶ εἰ μὲν τοῖς ὑπουργοῖς καὶ πολιτικοῖς ἔξεστιν ἐπισήμως τὴν ἀλήθειαν ἀποκρύπτειν καὶ ψευδολογεῖν, τοῖς καθηγηταῖς ὅμως τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Πρυ-

τάνεσι, κύριον ἔχουσιν ἔργον τὴν ζήτησιν, εὐρεσιν, παράστασιν καὶ διδασκαλίαν τῆς ἀληθείας ἐπιτρέπεται ἄρα γε τὸ μέλαν λευκὸν καὶ τοῦτο μέλαν νὰ παριστῶσι καὶ οὕτω νὰ ἀσχημονῶσι; Κλαζομενίοις ἔξεστιν ἀσχημονεῖν ἔλεγον οἱ Σπαρτιάται καὶ οὐκ ἄλλοις Ἕλλησιν.

Οὕτω τοίνυν ἐκ τῶν λόγων ἐπὶ τὰ ἔργα μεταβαίνων, τῶν ὁποίων ἀληθεῖς παραστᾶται εἰσὶν οἱ ἀριθμοὶ καὶ τοῦ κόσμου βασιλεύουσιν, ἐπισυνάπτω περιληπτικὴν καταστατικὴν τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδεύσεως ἵνα καταφανῆ κατὰ πόσον ὑπερέχομεν κατὰ τὴν φαντασιώδη ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργοῦ καὶ τοῦ πρυτάνεως καθηγητοῦ ἢ κατὰ πόσον ὑστεροῦμεν καὶ ἀπολειπόμεθα κατὰ τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

Καταστατικὴ τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως φιλόμουσος ὑπουργὸς κ. Αὐγουστος Τρέφορτ ἀρτίως ἐδημοσίευσεν, ὡς κατὰ τὰ τὰ παρελθόντα πέντε ἔτη, κατ' ἀπόφασιν καὶ ἀπαίτησιν τοῦ Κοινοβουλίου μακροτάτην καὶ λεπτομερεστάτην ἔκθεσιν, ἀποτελοῦσαν ὀγκωδέστατον τόμον ἐξ 859 σελίδων εἰς τέταρτον συγκείμενον περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐκπαιδεύσεως, ἐξ ἧς ἀποσπῶν τὰ ἀναγόμενα εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας αὐτῆς συμπεράσματα παρατίθημι ἑνταῦθα.

Α'.

Δημοτικὴ Ἐκπαίδευσις.

Καθ' ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν ὑπῆρχον τῷ 1876—77 ἔτει

Δημοτ. σχολεῖα	μαθηταὶ	διδάσκαλοι
15,388	2,129,597	20,125

Πρὸς τούτοις δὲ σημειοῦνται μὴ φοιτῶντες εἰς αὐτὰ

παῖδες	κοράσια	ἀνευ βιβλίων
290,000	331,743	296,667

Τὸ δὲ ὅλικόν ποσὸν τῆς μισθοδοσίας τῶν διδασκάλων ἀνέρχε-

ται εἰς 7,705,469 φιορίνια· κατὰ μέσον ὄρον ὁ μισθὸς ἐκάστου δημοδιδασκάλου ἀναβαίνει εἰς 329 φιορ. ἔχοντος ἐλευθέραν κατοικίαν καὶ κηπουρικὴν γῆν.

Δημοτικῶν σχολείων καταστήματα 15,388 ἐφωδιασμένα μετὰ πάντων τῶν ἀναγκαιούντων μέσων ἦτοι πλακῶν, πινάκων ἀναγνώσεως, γεωγραφικῶν πινάκων, σφαιρῶν, φυσιογραφικῶν συλλογῶν καὶ 2,299 βιβλιοθηκῶν· τῶν ἐκπαιδευτηρίων τούτων περιεχόντων 20,695 δωμάτια καὶ αἰθούσας, δημόσια μὲν καὶ ἰδιοκτησιᾶ κοινότητων εἰσὶ 13,967, ὑπ' ἐνοίκιον δὲ 1421· πρὸς τούτοις δὲ γυμναστήρια 3,829 καὶ κῆποι 6,839.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ πολυγλώττῳ Οὐγγαρίᾳ οἰκοῦσι πολλὰ καὶ διάφορα ἔθνη καὶ φύλα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐκπαιδεύεται ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ, λίαν περίεργος φαίνεται ἡ καταστατικὴ τῶν κατὰ τὰ τέσσαρα προτελευταῖα ἔτη διδασχθέντων μαθητῶν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις.

	Γλῶσσα	1872	1873	1875	1876
	—	Σχολ.	»	»	»
1)	Ἐν τῇ Οὐγγρικῇ	7,991	6,822	6,875	6,981
2)	» Γερμανικῇ	1,810	1,273	1,257	1,230
3)	» Ρουμουνικῇ	2,878	3,001	3,096	3,057
4)	» Σλαβονικῇ	2,046	1,971	1,805	1,814
5)	» Σερβικῇ	329	312	295	278
6)	» Κροατικῇ	75	110	88	115
7)	» Ρουθανικῇ	567	573	546	560
8)	» Ἑλληνικῇ	—	1	1	—
9)	» Βουλγαρικῇ	6	6	6	—
10)	» Βενδικῇ	13	14	2	—
11)	Ἐν δυσὶ γλώσσαις	1,537	1,167	1,269	1,263
12)	Ἐν τρισὶ γλώσσαις	258	129	93	90

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

(ἔπεται τὸ τέλος)

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΥΣΤΡΙΑΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, τὸ ὁποῖον ἐνασχολεῖ ἔτι τὴν Αὐστρίαν, ἡ ὑπὸ ταύτης ἦτοι κατάληψις τῆς Ἑρζεγοβίνης καὶ τῆς Βοσνίας, ἀποτελεῖ σπουδαιότατην ἀφορμὴν οἰκονομικῶν ἐν Βιέννῃ ἀνησυχιῶν. Τὰ Αὐστριακὰ χρεώγραφα δεικνύουσι τάσεις πρὸς ἔκπτωσιν ἀξίας ἰδιαιτέρας σημειώσεως. Ἀπὸ 65,10 τῆ 13 Ἰουλίου ε. ἔ. κατέβησαν τὰ χάρτινα εἰς 64,30 τῆ 10 Αὐγούστου, καὶ 61,70 τῆ 7 Σεπτεμβρίου. Ἀνάλογος ἔκπτωσις παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον Αὐστριακῶν χρεωγράφων. Τὰ εἰς χρυσὸν Οὐγγρικὰ ἀπὸ 92,80 τῆ 13 Ἰουλίου ε. ἔ. κατέβησαν εἰς 90,40 τῆ 10 Αὐγούστου, καὶ 86,35 τῆ 7 Σεπτεμβρίου.

Τὸ διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑρζεγοβίνης καὶ τῆς Βοσνίας ψηφισθὲν ὑπὸ τῶν δύο τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας Κοινοβουλίων δάνειον τῶν 60 ἑκατομ. φλ., ἐξ ὧν 41 ἑκατομ. διὰ τὸν Αὐστριακὸν προϋπολογισμὸν καὶ 17 διὰ τὸν Οὐγγρικόν, δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι νὰ πραγματοποιηθῇ ὀλόκληρον. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ τριπλασιασμὸς τῆς ποσότητος ταύτης θὰ ἐπιβληθῇ ἐντὸς ὀλίγου ὡς ἔργον ἀνάγκης εἰς τὴν περαιτέρω Αὐστριακὴν πολιτικὴν, ἣτις, μὴ εὐρίσκουσα πρόθυμον ὑποδοχὴν εἰς τὴν μεγάλην πιστωτικὴν ἀγορὰν, ἐξοικονομεῖ τὸ παρὸν ἀπὸ ἰδιαιτέρων πρὸς τραπεζικοὺς οἴκους προσωρινῶν συνεννοήσεων.

Ἐν γένει τὸ ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου διπλωματικὸν ἀπόκτημα τῆς Αὐστροουγγαρίας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπίζηλον· οὔτε περὶ πολιτισμένης πρόκειται χώρας, οὔτε περὶ εὐφόρου, οὔτε περὶ ἐχούσης εὐρὸ μέλλον οἰκονομικόν. Ἡ μόνη διὰ τὴν Αὐστρίαν σημασία τῆς Ἑρζεγοβίνης καὶ τῆς Βοσνίας ἀφορᾷ μᾶλλον τὴν πρὸς τὸ Σλαβικὸν στοιχεῖον αὐτῆς ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν Γερμανικῶν πραγμάτων ὠθουμένην ἐθνολογικὴν

ἐκτύλιξιν τῆς. Ἀπαιτοῦνται λοιπὸν ἀγῶνες καὶ κεφάλαια, ἐνώπιον τῶν ὁποίων θὰ δοκιμασθῇ ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ τύχη τοῦ Αὐστριακοῦ οἰκονομικο-πολιτικοῦ ὄργανισμοῦ.

Μετὰ τὰς καταστροφὰς, τὰς ὁποίας οὗτος ἐν τῇ τελευταίᾳ δωδεκαετίᾳ ὑπέστη ἀπὸ τοῦ Γερμανο-Αὐστριακοῦ πολέμου καὶ τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς τοῦ 1873 κρίσεως, τὸ ἐπεισόδιον τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης ἔρχεται εἰς ἐποχὴν ἀνακουφίσεως, ἣτις δὲν ἦτο ἀξία νὰ ὑποβληθῇ εἰς νέας δοκιμασίας. Ἐννοοῦμεν τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἀπωλειῶν τοῦ 1866 διὰ τοῦ διπλωματικοῦ δώρου τοῦ 1878. Ἀλλ' ὡς ἐρρέθη ἤδη πάνυ προσφυῶς «*timeo Danaos, et dona ferentis.*» Οἱ Αὐστριακοὶ πολιτικοὶ δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ συλλέξωσι τοὺς καρπούς ἐν τῇ ἀναθεωρήσει τοῦ πολιτειακοῦ ὄργανισμοῦ των, τὴν ὁποίαν τάχιον ἢ βράδιον θὰ καταστήσῃ ἀναπόφευκτον ἢ πρὸς τὴν ὁποίαν ἄγονται μετὰθεσιν τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ των.

Ἴνα περιορισθῶμεν εἰς μόνην τὴν οἰκονομικὴν ἔποψιν τοῦ ἀνὰ χεῖρας θέματος, ἡ χρηματιστικὴ δοκιμασία, τῆς ὁποίας ἐν ἀρχῇ ἐμνήσθημεν, φαίνεται μοιραία τις κατὰρα ἐπερχομένη, ἐν ᾧ χρόνῳ τὰ οἰκονομικὰ τῆς Αὐστρίας ἔτεινον εἰς σχετικὴν βελτίωσιν. Πληροφορίαι τινὲς τοῦ K. Neumann-Spallart δίδουσι μαθηματικὴν, τρόπον τινά, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξακρίβωσιν. Κατὰ τὴν α' ἑξαμηνίαν τοῦ 1878 ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἡ ἐξαγωγὴ τῆς Αὐστρίας ὁμοῦ λογιζόμεναι ἀναβαίνουν εἰς 551 ἑκατομ. φλ. ἀντὶ τῶν 514 κατὰ τὴν α' ἑξαμηνίαν τοῦ 1877· γενναιότερα ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τῆς ἐξαγωγῆς, διότι ἀπὸ 258 ἑκατομ. φλ. ἀνέβη εἰς 287 (11,2 τοῖς $\%$, ἐνῶ ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς 3,2 τοῖς $\%$).

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν πιστωτικὴν τῆς Αὐστρίας οἰκονομίαν, ἐνῶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1876 ὑπελογίζοντο ἐν αὐτῇ 51 τράπεζαι ὡς καὶ 9 ἰδρύματα τῆς ἐπ' ἀκινήτου πίστεως, ἐπὶ μετοχικῶν συλλήβδην κεφαλαίῳ 269 ἑκατομ. φλ., κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1877 αἱ μὲν τράπεζαι ἠλαττώθησαν εἰς 43, τὸ δὲ συλλήβδην κεφάλαιον κατέπεσεν εἰς 238,3 ἑκατομ. φλ. Ἡ ἔποψις τῶν

εισοδημάτων, τὰ ὅποια ἐχορήγησεν ἡ ἀνωτέρα τάξις τῶν πιστωτικῶν τῆς Αὐστρίας ἰδρυμάτων ἐκτὸς τῆς Ἑθνικῆς αὐτῆς Τραπεζῆς, εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδεικτικῆ. Κατὰ τὸ 1870 ὑπελογίζοντο εἰς 20,1 ἑκατομ. φλ. τῷ 1871 εἰς 28,8, τῷ 1872 εἰς 50,6, τῷ 1873 (κρίσις) εἰς 10,5, τῷ 1874 εἰς 12,2, τῷ 1875 εἰς 6,8, τῷ 1876 εἰς 4,5, τῷ 1877 εἰς 8,1. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι μαρτυροῦσι τὴν κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος εἴσοδον τῆς πιστωτικῆς ἐν Αὐστρίᾳ οἰκονομίας εἰς κλίμακα τινα ἐπαισθητῆς βελτιώσεως· ἰδοὺ ὅμως αὕτη ἐνώπιον νέων σκοπέλων, τοὺς ὁποίους ἀποκαλύπτει τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἐνεστώσης κατὰ τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην περιπλοκῆς.

B. A.

ΠΕΡΙ ΜΗΧΑΝΩΝ.

Ὅτι αἱ μηχαναὶ εἶναι τελειοποιημένα ἐργαλεῖα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀποδείξεως, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ μεγίστη αὐτῶν ἐπιρροὴ ἐπὶ τῶν παραγομένων πραγμάτων, τῶν ὁποίων ὅσον μεγαλείτερος ὁ ἀριθμὸς τόσον μικροτέρα ἡ ἀξία. Ὑποθέτουσι πολλοὶ ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς μηχανικῆς βιομηχανίας ἀποτελεῖ μίαν τῶν ὀλεθριωτέρων δυστυχιῶν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτι αὐξανομένων τῶν κερδῶν ἐκείνων οἵτινες ἔχουσι τὰς μηχανάς, ζημιοῦνται οἱ ἐργάται οἱ ὅποιοι τὰς κινουῦσι. Εἶναι φανερόν, λέγουσιν, ὅτι ἡ ἐργασία τῆς μηχανῆς ἀντικαθιστᾷ τὴν ἐργασίαν πολλῶν ἀνθρώπων· ἐπομένως οὗτοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποτιμήσωσι τὰ ἡμερομίσθιά των. Τοιοῦτοτρόπως αἱ μηχαναὶ παρίστανται ὡς πλουτοῦσαι μὲν τοὺς κεφαλαιούχους καὶ τοὺς ἐπιχειρηματίας, συντρίβουσαι δὲ τοὺς ἐργατικούς βραχίονας.

Ἡ ἀνασκευὴ τοιούτων θεωριῶν εἶναι εὐκολωτάτη. Ζητεῖται, λέγει ὁ DROZ ἐν τῷ περὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας συγγράμματί του, ἐὰν ἡ ἐφεύρεσις τῶν μηχανῶν εἶναι κακὸν τι ἀναγ-

καῖον νὰ τὸ ὑποφέρωμεν, ἢ καλὸν τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ὑμνῶμεν καὶ μακαρίζωμεν. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὐθηνίας τῶν πραγματειῶν εἶναι ἀξίον ὄλων τῶν ἐγκωμίων· αἱ οἰκονομικαὶ καὶ ταχεῖαι μέθοδοι τῆς κατασκευῆς συντρέχουσι τὰ μέγιστα εἰς αὐτήν, μόνην ἱκανὴν νὰ εἰσαγάγῃ τὴν εὐπορίαν εἰς ὑπατον βαθμόν. Ἄλλ' ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια καθιστῶσι περιττοὺς τοὺς βραχίονας, δὲν καθιστῶσιν ἄρα γε ἀκριβώτατον τὸ γενικὸν καλόν, ἐν ᾧ χρόνῳ στεροῦσι πολλοὺς ἐργάτας τῶν μόνων βοηθητικῶν τῆς ὑπάρξεώς των μέσων;

Βεβαίως ἡ αἰφνηδία τῆς μηχανῆς εἰσαγωγή ἐντός τινος ἐργοστασίου, ἐντός τοῦ ὁποίου ἀναπληρῶνει ἑκατὸν ἐργάτας, δύναται νὰ βυθίσῃ αὐτοὺς εἰς ἀξιοθρήνητον δυστυχίαν. Πρὸς ἀποτροπὴν ὅμως αὐτῆς ὑπάρχουσι δύο μέσα· 1) ὅταν μέρος τῶν κατοίκων πάσχῃ, ἡ κοινωνία πρέπει νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν του· ὑπάρχουσιν ἐργασίαι εὐκολοὶ εἰς ἃς δύναται νὰ ἐπιδοθῇ πᾶς φιλόπονος, τινὲς δὲ αὐτῶν, ἂν καὶ δὲν εἶναι μεγάλης ὠφελείας, συντρέχουσιν ὅμως εἰς καθωραϊσμόν τῆς πόλεως, καὶ πρέπει εἰς τοιαύτας μάλιστα στιγμὰς νὰ ἐκτελῶνται, προσφερόμεναι εἰς τοὺς ἐργάτας ὡς διαβατικὴ βοήθεια, κατάλληλος εἰς χορηγίαν τοῦ ἀναγκαίου χρόνου πρὸς εὔρεσιν ἄλλης ἐργασίας, καθόσον οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀπομάθωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸ νὰ προμηθεύωνται ἐργασίαν· 2) οἱ ἐργολάβοι ἔχουσιν ὡσαύτως καθήκοντα πρὸς τοὺς ἐργάτας, θέλοντες δὲ νὰ ἀποπέμψωσι τινὰς ἐξ αὐτῶν, ὅπως ἀντικαταστήσωσι τοὺς βραχίονας των διὰ μηχανῶν, νομίζω δίκαιον νὰ προειδοποιῶσιν αὐτοὺς πρὸ ἱκανοῦ χρόνου, ἴσως δὲ καὶ νὰ τοῖς πληρῶνωσι μέρος τῶν μισθῶν των κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἀποπομπὴν των ἡμέρας. — Διὰ τοιούτων προφυλάξεων καὶ ἐὰν, οὔσης ἐλευθέρως τῆς βιομηχανίας, οἱ ἐργάται δὲν ἀπαντῶσιν ἐμπόδια εἰς τὴν μεταβολὴν ἐργασίας καὶ διαμονῆς, ἀδύνατον μὲν εἶναι ἡ χρῆσις τῶν μηχανῶν νὰ μὴ ἐπιφέρῃ δυσάρεστά τινα ἐπακόλουθα, θὰ εἶναι ὅμως ταῦτα προσωρινὰ ἀπέναντι τῶν ἀπειρῶν καὶ διαρκῶν ἐξ αὐτῆς ὠφελημάτων.

Ἄς ὑποθέσωμεν τόπον τινα ἀμαθῆ καὶ πτωχόν, ἐν τῷ ὁ-

κοίω δὲν ὑπάρχει ἄλλο βιομηχανικὸν κατάστημα ἐκτός τινος ἐργοστασίου χονδρῶν ὀθονῶν. Ἐπόμενον εἶναι νὰ ζῶσιν οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ἀθλίως· καὶ οἱ πλείότεροι αὐτῶν νὰ ἐνδύωνται ῥάκη. Ἐὰν δὲ θέλων τις νὰ τελειοποιήσῃ τὸ χειροτεχνεῖον τοῦτο, ἀντικαταστήσῃ τὸ ἥμισυ τῶν ἐργατῶν διὰ μηχανῶν, χωρὶς νὰ λάβῃ πρόνοιαν περὶ τῶν ἀποβαλλομένων, θέλει μὲν γεννηθῆ ἔντεῦθεν πρόσκαιρος δι' αὐτοὺς δυστυχία, τῆς ὁποίας εὐκταῖον θὰ ἦτο εἰάν εὐρίσκοντο τρόποι ἀπαλλαγῆς, ἀλλὰ διὰ βῆθαι ἀπὸ τὸν ἴδιον τόπον μετὰ τινὰ χρόνον καὶ θέλεις ἰδεῖ, ὅτι οἱ ἀποπεμφθέντες ἐργάται κατῶρθωσαν νὰ προμηθευθῶσι διαρκῆ ἐργασίαν, θέλεις ἰδεῖ τὴν πολυάριθμον τάξιν ἐνδεδυμένην διὰ καλλιτέρων ὀθονῶν, τῶν ὁποίων ἡ εὐθηνία ἐξέτεινε τὴν χρῆσιν, καὶ θέλεις ἀναγνωρίσει ὅτι αἱ εἰσαχθεῖσαι βελτιώσεις εἰς τὸ πρῶτον πτωχὸν χειροτεχνεῖον ἀφύπνισαν τὰ πνεύματα, ἡ δὲ βιομηχανία, κατ' ὀλίγον διεγερθεῖσα, εἰσήγαγε τὴν εὐπορίαν εἰς τὸν τόπον.

Αἱ μηχαναὶ δύνανται νὰ ἐλαττώσωσι, πρὸς καιρὸν, τὴν ποσότητα τῶν ἐργοχείρων, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου προμηθεύουσιν εἰς τοὺς ἐργάτας πλείω ἐργασίαν τῆς ὅσην τοῖς ἀφῆρσαν. Ὄταν ἐφευρέθῃ ἡ καλτσοποιητικὴ μηχανή, πόσας κραυγὰς δὲν ἐξέπεμψαν οἱ ἐργαζόμενοι τὰς κάλτσας διὰ βελονῶν! Ἀλλὰ δύνανται τις σήμερον νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων ἦτο πολὺ κατώτερος τῶν ἀριθμῶν τῶν διαφόρων ἐργατῶν, οἵτινες νῦν κατασκευάζουσι τὰς ἐν λόγῳ μηχανάς, θέτουσιν αὐτὰς εἰς κίνησιν, καὶ προετοιμάζουσι τὰς πρώτας ὕλας τῆς βιομηχανίας, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα ἐπὶ τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθησαν; Ὄταν ἐπὶ τῶν εὐρυχώρων πεδιάδων, ἐφ' ὧν οἱ ἄνθρωποι ἔσκαπτον τὴν γῆν, ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἄροτρον, πολλοὺς ἀναμφιδόλους θὰ ἐθορύβησε τοῦτο κατ' ἀρχάς, ἀναλογιζομένους πόσας χεῖρας ἢ μηχανὴ αὕτη ἔμελλε νὰ ἀντικαταστήσῃ· ἐν τούτοις ὁποίας αὐξήσεως τροφῶν καὶ ἀνθρώπων δὲν ἔγινε τὸ ἄροτρον αἰτία;

Ἀξιομνημόνευτοι εἶναι παρατηρήσεις τινὲς τοῦ Μάθου, ὅστις πάσης πίστεως εἶναι ἄξιός ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος,

ἐπειδὴ ἀνήκει εἰς ἔθνος (Ἀγγλία), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγένετο ἡ μεγαλειτέρα τῶν μηχανῶν χρῆσις, καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐξετάζει τὰ πράγματα ἐπηρεάζεται ὑπὸ τοῦ φόβου ἀπέναντι παντὸς ὅ,τι δύναται νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐργασίαν τῆς πολυαρίθμου τάξεως. Εὐθὺς ὡς (λέγει οὗτος) μηχανὴ τις δύναται νὰ προμηθεύσῃ προϊόντα εἰς εὐθηνωτέραν τιμὴν, τὸ συνηθέστερον ἀποτελέσμα, ὅπερ ἐντεῦθεν προκύπτει, εἶναι τοσαύτη ἐντασις ζητήσεων, ὥστε ἡ ἀξία τοῦ συνόλου τῶν διὰ τῆς μηχανῆς ταύτης κατεργαζομένων πραγμάτων ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴν ἀξίαν τῶν πρότερον χειροτεύκτων· μεθ' ὅλην τὴν οἰκονομίαν τῆς χειροπονίας, τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς βιομηχανίας ἀντὶ νὰ μεταχειρίζηται ὀλιγωτέρας χεῖρας, ἔχει ἀνάγκην πολὺ πλείω τῶν πρότερον ἐν χρῆσει. Παράδειγμα ἐξαισιον τοῦ ἀποτελέσματος τούτου παρέχουσιν αἱ μηχαναὶ τῆς βαμβακουργίας ἐν Ἀγγλίᾳ· ἡ κατανάλωσις τῶν βαμβακῆρῶν ὀθονῶν ἠϋξήσεν ἐπὶ τοσοῦτον ἕνεκα τῆς εὐθηνίας, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐπικρατείας, ὥστε ἡ ἀξία τοῦ συνόλου τῶν ἐκ βάμβακος ὀθονῶν καὶ νημάτων ὑπερβαίνει, ὑπεράνω πάσης συγκρίσεως, τὴν ἀξίαν τῶν πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν κατασκευαζομένων. Τὸ μεγαλεῖον πόλεων, οἷαι ἡ Μαντσεστρία, ἡ Γλασκόβη κλπ. δεικνύει κατὰ πόσον, ἐκτὸς τινων ἐξαιρέσεων, ἡ χάριν τοῦ βάμβακος ζήτησις τῶν ἐργατῶν ἐπροχώρησεν αὐξάνουσα ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρχισαν νὰ εἰσάγωνται αἱ μηχαναὶ.

Συγγραφεῖς τινες ἀρνοῦνται, ὅτι ἡ ἔκπτωσις τῶν τιμῶν εἶναι ἀναγκαῖον παρακολούθημα τῆς χρήσεως τῶν μηχανῶν· προφανὲς ὅμως ὅτι ἐκ τινων μερικῶν περιστάσεων δὲν δύναται νὰ προκύψῃ συμπέρασμα γενικόν. Ὄταν ἐργοστασιάρχης τις, ὠπλισμένος διὰ διπλώματος μηχανικῆς ἐφευρέσεως, μετέρχηται μόνος αὐτὸς μεθόδους οἰκονομικάς, δύναται νὰ ἐξακολουθῇ πωλῶν ἐπίσης ὡς καὶ οἱ ἄλλοι χειροτέχναι εἰς ὕψηλὰς τιμὰς, τὸ πολὺ δὲ θέλει ἐλαττώσει αὐτὰς ἐπ' ὀλίγον ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐλκύσῃ πλείονας ἀγοραστὰς· ἀφοῦ ὅμως ἡ ἐφεύρεσις κοινοποιηθῇ καὶ διαδοθῇ, ἐξ ἅπαντος ὁ ἐντεῦθεν συναγωνισμὸς θελεῖ προκαλέσει τὴν ἐλάττωσιν τῶν τιμῶν.

Πολλοὶ διὰ τοῦ πρίσματος τῆς φαντασίας των θεωροῦντες τὰ πράγματα ὑποθέτουσιν, ὅτι αἱ μηχαναὶ θέλουσιν πολλαπλασιασθῆ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἀποβάλλουσαι διαδοχικῶς τοὺς ἐργάτας θέλουσιν ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτῶν τὰ ἀναγκαῖα εἰς συντήρησίν των μέσα. Ἄλλ' εἶναι περιττὸν νὰ ἀποδειχθῆ εἰς τοὺς σκεπτομένους, ὅτι ἄπειροι ἐργασίαι θὰ ἔχωσι πάντοτε ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς· ὁ θέλων νὰ παραδίδηται εἰς ὄνειροπωλήσεις, ὁ ἀγαπῶν τὰς ὑποθέσεις, ἃς πλάττη τοῦλάχιστον εὐαρέστους· οὕτω π. χ. δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐλεύσεται ἡμέρα καθ' ἣν τὰ τελειοποιημένα ἐργαλεῖα θὰ συντάμωσι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὰς ὑλικὰς ἐργασίας, ὥστε οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχωσι πλείονα χρόνον διαθέσιμον εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ἠθικῶν των δυνάμεων, καὶ ὅτι αἱ μηχαναὶ θὰ εἶναι διὰ τὰ νέα ἔθνη ὅ,τι ἦσαν ποτὲ οἱ δοῦλοι διὰ τὸν ἐλεύθερον τῆς Ἀττικῆς λαόν.

Ἄς ἀφήσωμεν ἔμως τὰς ὑποθέσεις, τόσον ὀλίγον προσηκούσας εἰς τὰ ἐνασχολοῦντα ἡμᾶς σπουδαῖα θέματα. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ ἐφεύρεσις τῶν μηχανῶν πολλαπλασιάζει τὰς πραγματείας, συντελεῖ εἰς ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς αὐτῶν, αὐξάνει τὴν ποσότητα τῆς ἐργασίας καὶ γίνεται ὠφέλιμος εἰς ὅλας ἐπίσης τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας. Δὲν περιορίζονται δὲ τὰ προτερήματά της μέχρις ἐδῶ, διότι ἡ χρῆσις τῶν μηχανῶν διατηρεῖ προσέτι τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ζωὴν πολλῶν ἐργατῶν, ἀπαλλάττουσα αὐτοὺς ἀπὸ ἐργασιῶν νοσηρῶν καὶ κινδυνωδῶν· κατὰ τοῦτο δὲ πολλὰ ἐπαγγέλματα, ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων, πρέπει νὰ ἐλκύωσι τὴν προσοχὴν τῶν φιλανθρώπων. Ἡ χρῆσις τῶν τελειοποιημένων ἐργαλείων δύναται ὡσαύτως, πλέον τοῦ ὅσον στοχάζεται τις, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἠθῶν· αἱ ἐπίπονοι ἐργασίαι παρὰ κινουσι τοὺς ἀνθρώπους νὰ ποιῶσι κατάχρησιν τῶν πνευματικῶν ποτῶν· ὅθεν ἡ ἐλάττωσις τῶν κόπων εἶναι μέσον τοῦ ἀφαιρεῖν μίαν αἰτίαν καὶ πολλὰς ἀφορμὰς εἰς ἀσωτείαν.

Πολλοὶ ἀναφέρουσι συμβεβηκότα δυσάρεστα προξενηθέντα ὑπὸ μηχανῶν· ὅταν ἀνακάλυψίς τις ἔχη δυσχερείας τιγὰς, εὐ-

θὺς φωνάζουσι ὅτι πρέπει νὰ ἐξορισθῆ. Οἱ φωτισμένοι ἔμως ἄνθρωποι παρατηροῦσι τὰς δυσχερείας, μελετῶσι δὲ καὶ ἐξευρίσκουσι τὸν τρόπον τῆς ἐξαλείψεως ἢ ἐλαττώσεως αὐτῶν. Ἴνα καταδικασθῆ καὶ ἀπορριφθῆ ἐφεύρεσις τις, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι μετέχει κινδύνων ἢ ἐλαττωμάτων, πρέπει συγχρόνως νὰ βεβαιωθῆ ὅτι θέλουσι ὑπερβαίνει ταῦτα τὴν χρησιμότητά της. Ὑπόθεσ ὅτι ἀποβιβάζει τις κύνας εἰς τινὰ νῆσον, ἐν ἣ τὸ πολῦτιμον τοῦτο ζῶον εἶναι ἀγνωστον· θὰ εἶχε ἄρα γε δίκαιον ὁ νησιώτης ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἔλεγεν εἰς τοὺς συμπολίτας του τὰ ἐξῆς; «Μὴ δέχεσθε τὸ τρομερὸν δῶρον, τὸ ὅποῖον σᾶς δίδεται. Εἶδον ἐπὶ τῆς ἠπείρου τὸ ζῶον, τοῦ ὁποίου ὁ ξένος σᾶς συνιστᾷ τὴν χρησιμότητα εἰς τὸ κυνήγιον, εἰς τὴν φύλαξιν τῶν ποιμνίων, καὶ τὸ ὅποῖον σᾶς δίδει μάλιστα ὡς φίλον πιστὸν μέλλοντα νὰ κολακεύῃ τὰ τέκνα σας καὶ νὰ ἀγρυπνῆ ὑπὲρ τῆς ζωῆς σας, εἶδον αὐτὸ καταλαμβάνομενον ἐνίοτε αἰφνιδίως ὑπὸ νόσου ἀνιάτου· ἐὰν δὲ τότε δαγκάσῃ τινὰ, ὅσον δήποτε ἐλαφρῶς, περιπίπτει οὗτος εἰς ὑδροφοβίαν, γίνεται μανιώδης καὶ μεθ' ὅλας τὰς ὁποίας ἠθελε λάβει ἰατρικὰς βοηθείας, ἀποθνήσκει ἐν τῷ μέσῳ τρομερῶν βασάνων. Διώξατε ἐκ τῆς νήσου τὸ κινδυνώδες ζῶον, ἢ ἄλλως θέλομεν ζεῖ εἰς ἀκατάπαυστον ἀγωνίαν, ἣτις θέλει προξενήσῃ πολλάς καὶ τρομεράς καταστροφάς.»

Διαφέρει ἡ κατ' οἶκον διαχείρισις τῶν κινδυνωδῶν μηχανῶν, πρὸς τὰς ὁποίας οἱ ὑπηρέται δὲν ἔχουσιν ἱκανὴν προσοχὴν ὥστε νὰ τοὺς ἐμπιστεύηται τις. Εἰς τὰ ἐργαστήσια ὅμως καὶ ἡ ἀπαιτουμένη προσοχὴ καὶ ἡ ἀρμόζουσα φροντίς ἐφικταὶ εἶναι. Ἐπομένως συμβούλιόν τι ἐπιστημόνων πρέπει νὰ ἀποφασίζῃ ποίων μηχανῶν πρέπει νὰ συγχωρῆται ἡ χρῆσις ἐν τοῖς ἐργοστασίοις, καὶ ποῖοι ὅροι πρέπει νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τοὺς θέλοντας νὰ κινῶσιν αὐτάς.

Ἐν γένει ἡ μηχανικὴ βιομηχανία εἶναι ἤδη ὀριστικῶς ἀποκεκτημένη ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ πρέπει ἔθνος τι νὰ μεταχειρίζηται τὰς μηχανὰς, ἢ πρέπει νὰ παύσῃ τοῦ νὰ συναμιλλᾶται πρὸς τὰ λοιπά. Ἐὰν τυχὸν οἱ ἄρχοντες πόλεως τινος

ἐμποδίσωσι ἐργοστασιάρχην νὰ ἀποκτήσῃ νέαν μηχανήν, θέλοντες οὕτω νὰ τὸν ὑποχρεώσωσι νὰ διατηρῇ ὅλους τοὺς ἐργάτας αὐτοῦ, πολλοὶ ἀκρίτως θὰ ἐθεώρουν τὴν τοιαύτην τῆς διοικήσεως πράξιν ὡς λίαν πατρικὴν. Ἄλλ' οἱ ἄρχοντες γειτονικῆς πόλεως ἀνοίγουσι τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τὸν ἐφευρετὴν, ὠφελοῦνται ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως του, καὶ μετ' οὐ πολὺ χειροτεχνεῖα ἐνεργητικώτερα πλουτίζουν τοὺς συμπολίτας αὐτῶν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν πρώην ἀποβαλλόντων τὰς αὐτὰς ὠφελείας. Ἡ ἀντίρρησης ὅτι ἡ Κυβέρνησις δύναται νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν τῶν μηχανῶν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν δὲν εἶναι σπουδαία, διότι θέλομεν εἰπεῖ περὶ τῆς γειτονικῆς ἐπικρατείας ὅ,τι εἵπομεν περὶ τῆς γειτονικῆς πόλεως. Ὅταν ἔθνος τι ἀποφεύγῃ τὴν ἐπὶ τῆς γενικῆς κινήσεως συμμετοχὴν καὶ τὴν τελειοποίησιν τῶν ἔργων αὐτῶν, ἐν ᾧ χρόνῳ ἀπανταχοῦ ἐνεργοῦνται τελειοποιήσεις, ἔπεται ἀναγκαίως τὰ μὲν ἄλλα ἔθνη νὰ φωτίζωνται καὶ νὰ πλουτῶσιν, αὐτὸ δὲ νὰ ἐμμένῃ εἰς τὴν συνήθη κατάστασιν καὶ ἀθλιότητα αὐτοῦ.

Οἱ κατήγοροι τῶν μηχανῶν πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς μομφῆς των δὲν εἶναι τόσον αὐταὶ, ὅσον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τὸ ὁποῖον τὰς ἐφευρίσκει. Ἄλλ' ὅταν ὁ Δημιουργὸς ἀντὶ παντὸς ὄπλου ὑλικοῦ ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ πνεύματος, ὅπως ἐπινοῇ τοῦτο ἐκάστοτε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ὑποταγὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τότε κατ' αὐστηρὰν συνέπειαν οἱ πολέμιοι τῶν ἐφευρέσεων ἀντιτίθενται καὶ πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ἐργαλεῖα καὶ αἱ μηχαναὶ τοιαῦτα τινα εἶναι μέσα. Μελετῶντες δὲ τὴν καθόλου ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, βλέπομεν ὅτι ταῦτα τελοῦσι μετὰ τῶν κυκλοφορουσῶν ἰδεῶν τὴν βάσιν τῆς ἐνεστώσης πάντοτε προόδου.

Γ. Π.